

T

serie nouă • anul II • nr. 23 • 16-31 august 2003 • 10.000 lei

TRIBUNA

revistă de cultură

Apare sub egida CONSILIULUI JUDEȚEAN CLUJ

DICȚIONARE
LITERARE DE
AUTORI CLUJENI

Comentate de:

Ioan-Pavel Azap

Victor Cubleșan

Claudiu Groza

Ștefan Manasia

Mihaela Mudure

Cosmin Perța

Oana Pughineanu

PROZĂ
JURNALISTICĂ

*Peisaj urban
cu vagabonzi
și cerșetori*

Ilustrația
numărului
INGO GLASS

TRIBUNA

Director fondator:
IOAN SLAVICI (1884)

Revista apare bilunar, cu sprijinul
Centrului de Studii Transilvane Cluj
și al Ministerului Culturii și Cultelor.

CONSILIUL CONSULTATIV
AL REDACȚIEI TRIBUNA

DIANA ADAMEK
MIHAI BĂRBULESCU
MIRCEA BORCILĂ
AUREL CODOBAN
VICTOR R. CONSTANTINESCU
ION CRISTOFOR
CĂLIN FELEZEU
MONICA GHET
ION MUREȘAN
MIRCEA MUTHU
IOAN-AUREL POP
ION POP
PAVEL PUȘCAȘ
IOAN SBĂRCIU
ALEXANDRU VLAD

REDACȚIA

I. MAXIM DANCIU
(redactor-șef)

OVIDIU PETCA
(secretar tehnic de redacție)

IOAN-PAVEL AZAP
CLAUDIU GROZA
ȘTEFAN MANASIA
OANA PUGHINEANU

NICOLAE SUCALĂ-CUC
AURICA TOHĂZAN

Tehnoredactare:
EDITH FOGARASI

Redacția și administrația:
3400 Cluj, Str. Universității nr. 1

Tel. (0264) 59.14.98
Fax (0264) 59.14.97
E-mail: cst@easynet.ro

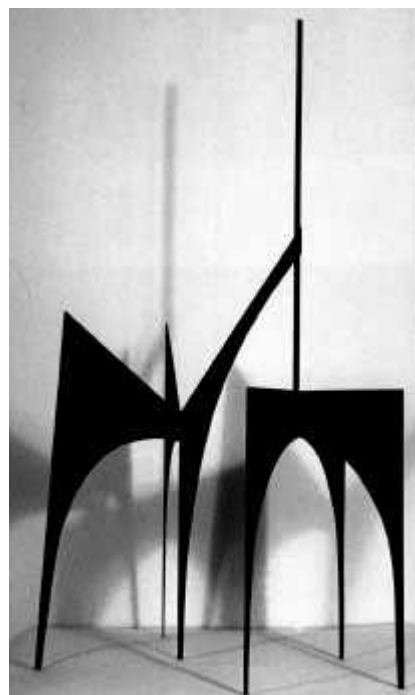
ISSN 1223-8546

Consemnări

Viața meteorologiei și a societății

■ **Mihai Dragolea**

Între-o zi moderat de însorită a acestei veri cu predispoziții caniculare, la o întâlnire "de lucru" (să zic și eu!) cu o prietenă și un prieten, m-am trezit mărturisindu-le că mă simt, din ce în ce mai acut, mai mult, martorul unei schimbări profunde în lumea din imediata apropiere, una cu consecințe incalculabile. La o adică, toate ciudățeniile pe care le absorb cu neostoit neșat diversele forme ale mass media au, la urma urmei, origine comună sau cel puțin asemănătoare: apariția și răspândirea extrem de rapide ale unei mentalități cu totul nouă. De unde această senzație (prea puțin de catifea)? O îndelungată perioadă a formării și primilor ani de serviciu, am trăit având ferma convingere că eram animați (și nu numai congenerii acum trăgând din greu la ramele din preajma a 50 de ani de viață) de unele resorturi însemnând respect major al valorilor în general trecute cu vederea de putere (dacă nu chiar desconsiderate de cea din urmă) și apetența pentru o solidaritate construită de jos în sus. Predispozițiile acestea erau o realitate sesizabilă fără efort deosebit, desfășurate la lumina mai blândă, atunci, a zilei, pe străzile burgului universitar (presupun că și altele asemenea) deseori se puteau întâlni profesori de faimă la un fel de plimbare, însoțiți de unul, doi sau chiar mai mulți tineri, cu siguranță studenți sau absolvenți ai dascălilor respectivi; să zăbovești la o cafea cu un profesor de asemenea talie era un eveniment fast nu pentru că atunci "se puneau pile", ci pentru că așa învățacelul afla lucruri prețioase și învăța să distingă nuanțe care, în alte condiții, i-ar fi luat ore și zile în șir de stat printre tomurile bibliotecilor. Poate că asemenea întâlniri erau și ocaziile în care se deprindea un anumit comportament, un anumit fel de a fi în lume. Asemenea mecanism privea în egală măsură calfa și meșterul, ucenicul și maestrul. Se pare că mecanismul nu mai funcționează în parametrii amintiți, în anii din urmă astfel de obiceiuri sunt tot mai rar prezente în lumea noastră, cea asediată de Eurii atipice și răzbeluri, și epidemii, și nenumărate mizerii. Da, rezistă, mai sunt excepții, dar regula a devenit cu totul alta: astăzi generațiile june cultivă și se manifestă în grupuri reduse numeric, omogene și deloc interesate de extinderi, primiri de noi membri; mereu dai peste aceiași patru-cinci tineri adunați la o bere, aparent prea puțin interesați de ceea ce este în jurul lor, prea puțin dispuși să admită alți asemănători, chiar dacă unii ar fi de indiscutabilă valoare profesională (și nu numai). Relațiile cu mai vârstnicii, profesori sau profesioniști consacrați, s-au simplificat (asta frumos vorbind), nu mai interesează decât strict în măsura în care promit dobândirea unui folos material sau a unei poziții sociale privilegiate. Dacă, printr-un joc al împrejurărilor, careva din grup are noroc și i-a pus Dumnezeu mâna pe creștet, noua regulă îl obligă să șteargă trecutul cu buretele, să-și formeze o falangă de supuși să nu crâcnească, dar să execute totul fără comentarii. Am avut de prea multe ori parte de manifestări în care cuvântul "competență" nu numai că nu-și avea rostul, dar erau semne destule că nici semnificația lui n-a fost vreodată cunoscută.

Cum-necum, apare și o enigmă: nu știu dacă mentalitatea nouă a fost model meteorologiei actuale sau invers, cea din urmă a impus structura celei dintâi. Destul că amândouă au, din plin, agresivitate și violență cât cuprinde, un dispreț suveran față de detaliu sau nuanță, față de o mai bună potrivire a fenomenelor. Consecințele, oricum, le suportăm împreună. O enigmă se cuvine să fie însoțită și de o certitudine: pe o cursă "Normandia", doi tineri, să nu se înțeleagă greșit - el și ea, se luptau unul cu celălalt în disperare, sărutările foarte dese sunând precum scoaterea capacelor la sticlele de bere.

Cu sinceritate și responsabilitate (ceea ce-i lipsește cu desăvârșire și disprețuiește integral), noua mentalitate nu o admir, n-am motive, pentru că trădează lipsa de educație și cultură, dar suficiență cu toptanul. Noua mentalitate se vede și dintr-un jurnal de seară: după amiază s-au decernat premiile Uniunii Scriitorilor; n-a contat, nu s-a pomenit, a fost cap de emisiune și de afiș cutremurătoarea veste că frații Avădanei au fost crestați cu cuțitul și loviți în creștet cu cărămizi pentru că unul din frați n-a mai vrut să se însoare cu o jună cu tată violent. Da, nația poate fi mulțumită, frații Avădanei au fost crestați și plezniți, dar au supraviețuit.

bour

Instituții care ne lipsesc

■ *Claudiu Groza*

Acest număr al *Tribunei* este dedicat comentării câtorva lucrări lexicografice elaborate în ultimii ani de autori clujeni. Temă ușor restrictivă, pentru că astfel de cărți au mai apărut prin țară, unele cu focalizare geografic-regională, altele cu mai largă raportare. Ne-am oprit la concitadinii noștri din două motive: întâi, pentru că proximitatea locuirii ni-i face mai apropiați; apoi, pentru că dicționarele girate de ei au o ineditabilă valoare referențială. Mai frust spus, aceste volume nu sînt simple antologii de orgolii ori pretenții locale, ci lucrări academice de cea mai bună calitate. Nu trebuie uitat nici faptul că la Cluj au fost elaborate în anii din urmă nu mai puțin de nouă asemenea cărți - după calculul meu -, ceea ce denotă un atît hărnicie ardelească, cît asumarea curajoasă și încăpățînată a unei răspunderi.

Un truism...

...vehiculat cam în toate mediile cultural-artistice autohtone este cel al vidului lexicografic. Cultura română nu are (destule) lucrări de referință, enciclopedii, dicționare-tezaur, istorii ale diverselor științe ori arte, volume care să sintetizeze informația unui anume domeniu. Cele câteva care există sînt, în majoritate, inevitabil date. Avem o *Istorie a teatrului românesc* de prin 1970, un tratat academic de istoria artei cam tot de atunci; chiar mai prost, din cîte știu, stăm în muzică, în filosofie, în istorie, în cinematografie. (Evident, terenul nu e cu totul virgin; nu prea există însă volume total credibile, de necontestat, exhaustive.) În context, literatura pare ușor privilegiată, cu cele cîteva dicționare/istorii realizate la Iași, Cluj sau București, dar sîntem încă departe de un ritm firesc. E-adevărat, anii de după 1989 au dus la apariția unui număr destul de important de dicționare literare "județene", unele realizate profesionist, altele simple inventare de veleitari într-ale literaturii, însă

Un dicționar este o instituție,

după cum spunea, nu demult, Aurel Sasu, într-o emoționantă confesiune, prezentînd studenților clujeni ultimul volum al *Dicționarului scriitorilor români*. Ca om legat de lumea teatrului, am înțeles foarte bine subtextul afirmației. Un dicționar - de fapt orice lucrare colectivă, de mari dimensiuni - e ca un festival: nu poate fi organizat/redactat de azi pe mâine, între un foileton critic și un *speech* la o lansare de carte. El se construiește din munca sistematică, minuțioasă, mereu susținută, a unor oameni care fac *numai* asta și pot trăi din ceea ce fac.

Lucrările de referință - un alt truism - fac temelia unei culturi. Dar într-o civilizație a chirpiciului și bordeiului, precum cea românească, nu prea e nevoie de temelie. Încît cărămizile făcute de unii și alții vor fi puse cu indiferență undeva deoparte, că poate-poate ori sluiji, vreodată, la ceva.

Despre dicționare

După cum scriam, ultimul deceniu a înregistrat apariția unei sumedenii de dicționare, compilații, istorii, unele onorabile, altele dubioase, într-o avalanșă care ar contrazice afirmațiile mele din primul paragraf. Dincolo de valoarea lor - pe care nu e aici locul s-o discutăm - toate aceste cărți tind să acopere fie un hiat pur și simplu cronologic - volumul informației fiind din ce în ce mai mare, încît vechile lucrări de referință emană un aer de muzeu muced -, fie să înlesnească, în acest mod sintetic, circulația evident deficitară a informației culturale actuale.

Semnificativ îmi pare faptul că toate aceste cărți se datorează *tenacității* unor oameni de a sistematiza - fiecare după puteri - informații de interes care, încă o dată selectate și clasificate, ar fi un prim pas către elaborarea unor volume de referință încă inexistente. Fie că sînt specialiști experimentați, fie că sînt debutanți în rigorile muncii filologice, acești autori își au meritul lor. Dacă măcar un sfert din ei ar fi chemați să se *instituționalizeze* - în sensul arătat mai înainte -, într-un deceniu cultura română ar avea un raft de volume de referință. Pentru asta însă, este nevoie de...

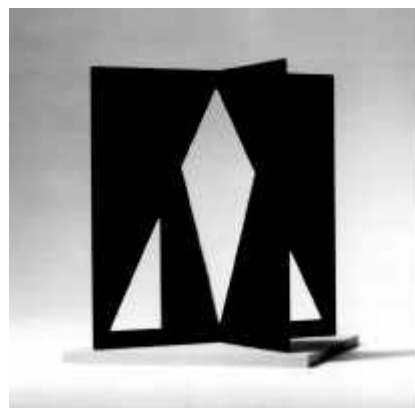
Țal!,

adică de cineva care să acopere costurile unor astfel de proiecte. În mod firesc, asemenea lucrări de anvergură sînt realizate în institute de specialitate sau sub egida unor mari fundații de mecenat cultural, punînd la dispoziția autorilor toată infrastructura - deloc modestă - necesară. Asta prin alte părți; la noi, salariile de mizerie îi obligă pe cercetători să mai aibă cel puțin încă o slujbă ca să poată supraviețui, astfel că entuziasmul lor pentru volume monumentale este discutabil. Iar despre fundații caritabile, ce să mai vorbim.

O soluție, după părerea mea, ar fi crearea unor colective de specialiști, fiecare avînd o relație *contractuală* și *comercială* cu instituția care inițiază proiectul. S-ar depăși astfel nivelul de rugăminți, implorări, amenințări și compromisuri reciproce care fac acum zile negre coordonatrilor și autorilor, iar energia dedicată în prezent prestidigațiilor financiare, editoriale, sponsoriale (sic) etc. ar putea fi canalizată spre ceva mai important. Nu am, din păcate, nici o soluție pentru întrebarea "Cine plătește?".

[Ar merita, totuși, să fac o paranteză. Dreaptă. În general, lucrările de referință sînt proiecte asumate de stat - mai ales în lipsa unei societăți civile îndeajuns de puternice pentru a le gira. Ca și promovarea culturală externă, publicarea unor enciclopedii, dicționare, tratate etc. ar trebui să facă parte din politica culturală națională. Tot politică, adică. Iar un calcul elementar arată că din prețul unei limuzine de protocol s-ar putea edita vreo două asemenea volume. Problema, prin urmare, nu e una financiară.

N.B. Textul din această paranteză este, firește, pur retoric.]

Fuga din bibliotecă

Un venerabil istoric literar clujean se plîngea, cu vreun an-doi în urmă, că tinerii nu mai au răbdare să stea în bibliotecă. Și că, astfel, lucrări ori fapte necunoscute sau încă nedescoperite vor rămîne îngropate undeva, într-un colț de raft prăfuit, iar cultura română va fi ceva mai săracă.

Mi-am amintit respectivele cuvinte în timp ce scriam titlul acestui editorial. Orice instituție poate fi înființată ori girată, o vreme, de către un singur om. Însă nici o instituție - al treilea truism - nu poate exista așa la nesfîrșit.

Ce ar trebui făcut pentru ca tinerii cercetători să-și asume continuarea unor proiecte esențiale? Este o întrebare pe care mă rezum s-o lansez, ca virtuală temă de discuție, pentru că există, să nu uităm, în cultura română, o boală veche de generații:

Sindromul Meșterului Manole,

cel al eternei întemeieri nedesăvîrșite, al proiectului perpetuu, concretizat doar în urma unui sacrificiu, din rațiuni exterioare propriei voințe, așadar. Am uneori senzația că la noi fiecare vrea să-și aibă "ctitoria" lui, așa că refuză să continue o construcție deja începută. Și peste tot se văd binale ruinate, ziduri neisprăvite cu aspect medieval-părăginit. Tot ce ar trebui să fie construcție durabilă e surpătură, iar civilizația bordeiului e tot mai prosperă, nu se știe în folosul cui.

Happy-end

Dincolo de tonul meu demonstrativ-apocaliptic, dicționarele comentate în paginile următoare ar trebui să ne facă mai optimiști. Mulți dintre autorii lor sînt tineri, iar inițiatorii proiectelor fac parte din elita culturală românească. Totuși, încet-încet, instituțiile care ne lipsesc încep să se constituiască.

Treizeci de ani de la publicarea Dicționarului de idei literare

■ Ștefan Manasia

Încea unui *Dicționar de idei literare* Adrian Marino a enunțat-o într-un "articol-program" publicat în *Contemporanul*, la 11 august 1967. Primul și, din nefericire, singurul volum al acestei orgolioase întreprinderi avea să fie tipărit la Editura Eminescu în 1973, așadar acum treizeci de ani.

El este conceput ca un "dicționar critic de idei literare", selectiv, reținând "ideile-cheie". Dar acestea nu sunt prezentate prin definiții "scurte, aforistice", ci prin analize nuanțate, răbdătoare să înregistreze mai multe accepții (majore), atente la dezvoltarea teoretică a conceptului/ideii, dar și la cea diacronică. Definițiile nu propun adevăruri tranșante, autorul nu încearcă nici un moment să se impună, hegemonic, în fața cititorului său, fără să caute explicația justă, clară, ordonată, urmare a unui îndelung travaliu intelectual. Tocmai de aceea, în chip de pavază, a fost ales motoul "Old things in a new way", din Samuel Johnson, – pentru a spori atenția cercetătorului la diversele "învelișuri" istorice ale "ideilor", la falsă "originalitate" a unora dintre acestea.

Corpusul de definiții al *Dicționarului*... avea însă nevoie de un "îndreptar" care să justifice: 1) premiera unei lucrări de asemenea anvergură (națională și mondială); 2) deschiderea unei direcții în "critica literară", *critica ideilor literare*, un alt "proiect" ce plutea de multă vreme în aerul culturii europene, fără ca nimeni să și-l asume serios. Astfel că lucrarea se deschide, în chip necesar, cu un text ulterior elaborării ei, intitulat *Pentru o "nouă critică": critica ideilor literare*. Este un eseu erudit și rafinat, limpede și polemic (la adresa formelor perimate, retardate ale criticii), programatic și vizionar, mustind ca un burete de "idei", de fraze și expresii citabile (nu degeaba cuprinde și un "eseu în eseu" dedicat... citatului ca formă de cunoaștere, de investigație literară). Adrian Marino are orgoliul, dar și noblețea descoperitorului: "disciplina" creată de domnia sa nu este exclusivistă, se dezvoltă în relație cu celelalte direcții critice și teoretice cărora – prin amplitudine, "erudiție", provocare și capacitate de

sinteză – le este supraordonată. Ca orice activitate de ordin superior, și aceasta va fi guvernată de principiul plăcerii: "în ultimă analiză, cea mai bună garanție a seriozității și reușitei oricăror activități critice", "construcția și plăcerea creației" (p. 3) având un caracter liber și independent, nefiind supuse unor doctrine sau "comandamente" extraestetice. Jocul predilect al *criticului ideilor literare* va fi navigarea între accepțiunile diacronice ale conceptelor, între dezvoltările, reluările sau modificările sensului acestora, între *monosemie* și *polisemie*. "A păstra echilibrul între uniformitate și superfațetă, simplism și pletoră semantică, nu este o operație ușoară, de vreme ce problema rămâne deschisă de secole..." (p. 12)

De exemplu, capitolul *Autenticitate* se constituie într-un examen critic al termenului, cu pornire în gr. *authentikos* ("care face autoritate, genuin, original"), cu dezvoltări și aproximări în Renaștere (sinceritatea ca "virtute estetică", la Montaigne, în autobiografia lui Benvenuto Cellini); epistolarul, jurnalul intim, memoriile infuzează literatura modernă, de la Thomas de Quincey la colonelul Lăcusteanu; prin filieră gi-diană, autenticitatea va impregna programul estetic al unor, la noi, Camil Petrescu și Mircea Eliade ("epica și mai ales romanul tind să se transforme în adevărate *dosare de existență*", p. 165), va găsi o abordare simbolică, filozofică, de extracție goetheană în textele lui Kandinski și Klee, va căpăta, în opera suprarrealiștilor, forma dicteului automat: "Totul receptat pasiv, fără premeditare, fără finalitate, fără nici un fel de organizare. Metodă de înregistrare directă a visului și subconștientului. Dincolo de experiența suprarrealistă, preocuparea «autenticității» nu mai poate păși. Sfera existenței a fost explorată în întregime: document, reportaj, revelație simbolică, lirism, trăire, automatism psihologic pur." (p. 167) Dar, observă Adrian Marino, *autenticul* literar nu refuză sistematicul, culturalul, nu există în stare brută. Conține puțină metodă, puțină... prefăcătorie. Altfel, "autenticitatea extremă" înseamnă "eșec artistic".

Balansul hermeneutic, echilibrul între sensurile multiple, caracterizează edificiul teoretic al *Dicționarului de idei literare* – este aceasta și o cale de a ne sincroniza (la nivelul anilor '70, când a fost scris) comparatismul occidental. Unde din neglijență, incompatibilități și vanități, un asemenea lexicon nu a putut apărea, în ciuda proiectului existent al A.I.L.C. Prin urmare, ferit de dogmatisme și excese, comparatistul român a impus o lucrare dedicată ideilor de ordin general, "într-o formulare «personală», care poartă (...) «semnătura» unui program și a unei concepții." (p. 27). Tangențial, problema a fost atinsă și în eseurile unor contemporani, însă nu aplicat, metodic, în slujba unei sinteze. Autorul identifică mai multe paliere ale "ideilor literare" camuflate în operă, de la care orice discuții ulterioare pot porni (mai toate fragmentele acestei introduceri, *Pentru o "nouă critică"*... pot fi citite ca un manual, dar și ca o invitație adresată criticilor consangvini): "Multe opere (...) au un centru teoretic de greutate și convergență, o idee nucleară ascunsă, scoasă la lumină de critica ideilor literare printr-o inevitabilă *arheologie a conștiinței literare*, săpată în straturi tot mai adânci. Alteori, există doar idei accidentale sau colaterale, neintegrabile unei viziuni unitare, dar importante, sortite unor dezvoltări viitoare, chiar dacă rămase în stadiu larvar, de unde urmează a fi recuperate." (p. 37, s.m. Șt.M.)

Afirmarea ideii literare este urmărită, prin lentile performante, asemenea dezvoltării unei plante de către botanist. Marino remarcă *organicitatea și defășurarea coerentă, logică* a ideilor literare, aflând în aceasta încă un argument împotriva frivolităților impresioniste, a fragmentarismului și foiletonismului neaoșe. "Sclerozatului" "dogmatism impresionist", el îi opune "critica de tip hermeneutic" care, "prin însăși circularitatea și deschiderea sa continuă, refuză orice stagnare, osificare și închidere." (p. 67). Hermeneutul ajunge la sinteze vii, perfectibile (*definițiile* nu sunt *definitive*), "inventarul final" va însemna și o recunoaștere a limitelor cercetării actuale. Nu în ultimul rând, critica ideilor literare are un profund sens creator, fiindcă "orice conștiință a creației echivalează – în spirit modern – cu însăși creația." (p. 69)

Rămâne să păstrăm un loc liber, în bibliotecile noastre, volumelor ulterioare ale acestui exemplar și erudit *Dicționar de idei literare*.

Dicționarul scriitorilor români

■ Victor Cubleșan

Literatura română, și cu siguranță nu este un caz singular, a simțit dintotdeauna ca un imperativ necesitatea existenței unei liste valorice a scriitorilor. Nevoia unei autorități "supreme", autoritate unică, neîmpărțită, reper întotdeauna utilizabil și unanim recunoscut. Numeroase dispute între critici sau autori stau dovadă. Imaginea utopică și seducătoare a unui singur critic absolut, dominând despotice peste toate generațiile literare mai înfierbîntă încă imaginația multora. În spatele acestei viziuni stă ca model George Călinescu, de altfel, indiscutabil, cel mai apropiat de această imaginară figură. La fel cum a sa *Istorie a literaturii române de la origini pînă în prezent* a reprezentat timp de câteva decenii o veritabilă *Biblie* literară. Nu mai departe de zece ani, în licee (și chiar unele facultăți) se considera obligatorie citarea opiniei călinesciene în legătură cu orice autor. Cei neincluși în *Istoria literaturii*... primeau, parcă din oficiu, o conotație minimalizatoare. Nu erau suficient de clasici. Nu voi insista asupra importanței existenței unei pluralități de abordări critice, uzitînd de un cit mai mare număr de instrumente de analiză, propunînd viziuni cît mai variate asupra literaturii, alcătuiînd în final un tablou contrastant, discutabil și discutat al unei literaturi. Efectuînd adică o radiografie exactă. Este un punct de vedere care se impune în fața logicii. Acea figură singulară a autorității critice este menită să rămînă o simplă himeră. Pe de altă parte, cartea-referință, reperul care să poată fi citat și consultat în aproape orice împrejurare s-a dovedit a fi un obiectiv tangibil. Sau aproape. Cu toate minusculele, cu toate neajunsurile generate de transpunerea în real a unui atare demers. Însă o nouă istorie a literaturii române de la origini și pînă în prezent – nu prezentul interbelic al lui George Călinescu, ci cel al sfîrșitului de secol XX – s-a dovedit un proiect mult prea complicat. Tentativele se cunosc. Dar invariabil au fost inițiate de o singură persoană, de un singur critic care s-a dovedit depășit de vastitatea și complexitatea materialului care trebuia luat în calcul. Formula unui dicționar, redactat mult mai neutru, mult mai "așezat" pe principii cu grijă cîntărite, luînd în calcul în principal esteticul și nefăcînd rabat de la rigurozitatea necesară unui astfel de complex demers, realizat de un colectiv larg de critici s-a dovedit a fi soluția viabilă. Este meritul unor critici clujeni, Mircea Zăciu, Marian Papahagi și Aurel Sasu, de a fi găsit formula corectă și de a fi dus pînă la capăt acest proiect.

Dicționarul Scriitorilor Români este în momentul actual o operă fundamentală. Cu toate plusurile și cîștigurile unui demers atît de vast ca material studiat și prezentat, cu toate scăpările și minusurile rezultate tot din aceleași motive. Este un dicționar și, prin forța împrejurărilor, prin prezența sa unică în momentul de față în literatura română, mai mult decît atît. Instrument de lucru, bibliografie, istorie literară, sinteză de observații critice, *Dicționarul*... amenință să fie pentru mulți ani încă acea carte de referință atît de așteptată.

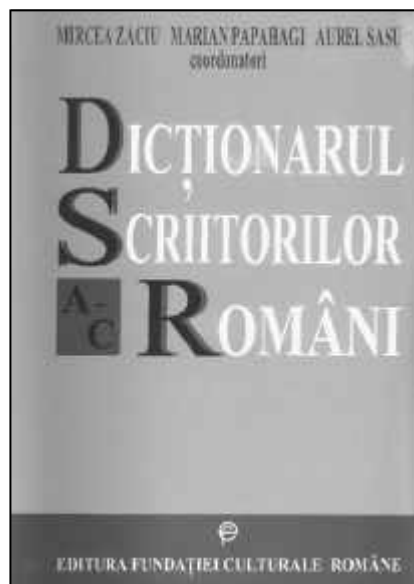
În mod normal, o astfel de lucrare ar fi trebuit să se bucure încă din momentul conceperii de sprijinul entuziast și deplin al confrăților și autorităților. Era, în definitiv, o carte care venea să umple un mare gol. Desigur, nu s-a întîmplat așa. Cei care au citit *Jurnalul* profesorului Mircea Zăciu își amintesc cu siguranță obsesiva repetare a "problemei" *Dicționarului*... veritabil și exaspere-

rant leit-motiv al notațiilor jurnaliere făcute de reputatul critic. Bețele vîrte printre roțile apariției acestei lucrări sînt atît de numeroase și atît de ciudate (privind acum înapoi cu inocență), încît pot constitui ele singure subiectul unui veritabil roman de spionaj. Pînă una alta au făcut obiectul unor dosare literare și a unor amintiri extrem de interesante și nu mai puțin instructive. Dar greutățile nu s-au oprit o dată cu fericita ieșire de sub umbra comunismului, continuînd sub alte forme, noi, după 1989. De altfel, nici Mircea Zăciu și nici Marian Papahagi nu au reușit să vadă dusă pînă la capăt publicarea integrală a volumelor. Ultimul, *R-Z*, apărînd abia la finalul lui 2002.

Ideea *Dicționarului*... a prins contur în anul 1975, cînd colectivul format din Mircea Zăciu, Marian Papahagi și Aurel Sasu a avut primele discuții cu Editura Științifică și Enciclopedică. Manuscrisul a fost predat în 1983. Primul volum (*A-C*) a apărut în 1995 la Editura Fundației Culturale Române, urmat de al doilea (*D-L*) în 1998 la aceeași editură, iar mai apoi, la Editura Albatros, în 2001 și 2002, volumele trei (*M-Q*) și patru (*R-Z*). Întîrzierea enormă de care a "beneficiat" dicționarul a adus după sine avantaje și dezavantaje. Apărînd după 1989 el s-a debarasat de problemele politice (a se citi "de cenzură") care i-au tarat drumul dinspre manuscris spre tipar. Fișele semnate de autori fugiți în exil și-au răciștigat autorii, criteriul "de partid" nu și-a mai găsit locul, selecția autorilor a putut fi operată după criteriile proprii, fără impuneri. Atît de întîrziat, dicționarul putea beneficia acum și de o informație mult mai vastă, inexistentă înainte și putea include nume anterior plasate la index. Pe de altă parte, decalajul silea autorii la o revizuire și reactualizare a întregului material. Ceea ce s-a și făcut, fișele fiind actualizate pînă la nivelul anului 1989. Au apărut, pe de altă parte, autori noi, o parte din cei vechi au "ieșit din vogă". Decalajul dintre momentul realizării și cel al apariției propriu-zise a făcut ca lucrarea să vadă lumina tiparului deja într-o formă "depășită".

Dar *Dicționarul scriitorilor români* nu s-a dorit a fi un dicționar-tezaur, o lucrare care să epuizeze subiectul și care să ofere informații despre toți scriitorii români. O astfel de lucrare pare a fi iremediabil condamnată să rămînă de domeniul irealului și irealizabilului. El este un dicționar al unei atitudini critice. În prefața din 1982, autorii menționau: "Deosebirea esențială față de celelalte lucrări aflate în circulație este delimitarea față de fenomenul general cultural și selecția numelor, printr-o circumscriere a sferei noțiunii de scriitor... Este adevărat că problema selecției devine aproape insolubilă îndată ce pătrundem în a doua jumătate a veacului al XX-lea... Care să fie criteriul unei opțiuni în stadiul de azi al lucrării noastre e greu de spus. Cel istorico-axiologic rămîne activ, dar el trebuie să țină seama de necesitățile unei noi lucrări, de o amploare și o funcționalitate incomparabil mai largi".

Dicționarul Scriitorilor Români cuprinde 1710 fișe de autori la realizarea cărora a contribuit un colectiv de peste 60 de colaboratori, mulți dintre ei clujeni, dar și din București, Baia Mare, Iași, Oradea, Timișoara și Tirgu Mureș. Fiecare fișă este alcătuită dintr-o sinteză biografică, un articol critic și o bibliografie (împărțită în Operă și Referințe critice). Tot autorii avertizează: "Scopul căruia i se subordonează DSR este cel informativ și interpretativ; aspectul critic, implicit încă din

selecția numelor și încadrarea în spațiul tipografic, îi urmează. Lucrarea este deci, înainte de toate, un 'dicționar' și, îndată după aceea, un 'dicționar critic'. Într-adevăr, informația, prin cantitate și calitate este impresionantă. DSR-ul devine astfel un instrument de lucru complex, extrem de performant și util. Este o bază de date capabilă să furnizeze informații esențiale despre (aproape) tot ce înseamnă autor român pînă la nivelul anilor '80. Pe de altă parte, textele critice atașate fiecărui subiect sînt de o extraordinară calitate. Ceea ce nu ar trebui să mire date fiind numele colaboratorilor: Ioan Buduca, Alexandru Cistelean, Paul Cornea, Nicolae Gheran, Nicolae Manolescu, Mircea Martin, Ioana Em. Petrescu, Liviu Petrescu, Ion Vartic. Notez doar câteva, aleator, fără nici o altă intenție decît cea ilustrativă, lista fiind mult prea lungă pentru a fi reprodușă aici. Dacă în cazul autorilor clasici, canonizați deja, demersul critic este unul sintetic, realizînd o fină echilibrare a unui portret pornind de la o sumă de interpretări deja cunoscute, merita menționat și mai ales elogiat demersul realizat în cazul unor autori care, din anumite motive, nu și-au găsit încă "locul", prin monografii și studii ample, în literatura noastră. În majoritatea acestor cazuri (cum ar fi Petru Dumitriu, Constantin Abăluță sau numeroși alții), studiul critic devine un veritabil micro-reper interpretativ. Din acest punct de vedere, cel al realizării unui dicționar-critic, autorii reușesc să se achite meritoriului de sarcină. Singurul aspect, rizibil în aparență, dar deloc neserios, este cel al spațiului rezervat fiecărei fișe de autor. Dincolo de conținutul fișei, acesta este un criteriu valorizator. Și subiect de nemulțumiri și discuții la fel de aprige ca și includerea sau excluderea din lista numelor a unor autori. În linii mari, spațiul corespunde imaginii pe care DSR dorește să o inducă despre autorii români. Doar că, mînați de o colegială curtoazie, nu arareori colaboratorii își realizează reciproc fișe de mari dimensiuni. Cîteodată poate chiar prea mari.

Această apariție singulară, *Dicționarul Scriitorilor Români* se dorește a fi o sursă complexă de informare. Și un act critic, o tentativă de ierarhizare a fenomenului literar. Din fericire, Aurel Sasu, rămas în prezent singurul îngrijitor al său, anunță începerea lucrărilor la o ediție a doua, actualizată și adusă la zi. O ediție care, să sperăm, nu va întîlni piedicile celei dintîi, oferind poate pentru prima dată în literatura română un instrument puternic și un barometru la zi.

Dicționarul cu poeți

■ Ioan-Pavel Azap

Dicționarul este o sumă de informații esențiale pentru domeniul pe care îl descrie și circumscrie. Este o bază de date, un instrument de lucru și o carte de referință. Dar nu în ultimul rând este și un identificator. Prin materialul pe care îl adună, material considerat fundamental pentru subiectul abordat, dicționarul creează o imagine complexă și completă asupra domeniului. Dacă vreun cititor s-ar apuca să lectureze pagină cu pagină o asemenea lucrare ar obține în final o viziune globală și de profunzime asupra subiectului. Desigur, majoritatea dicționarilor nu se pretează unei astfel de lecturi beletristice. Există dicționare de chimie, de aviație, de termeni tehnici, de omonime, de limbă engleză. Există însă și dicționare literare: de personaje, de rime, de autori, de reviste literare, de opere. Despre un astfel de dicționar de tip special vom vorbi în continuare. Mai exact despre dicționarul care se pretează cel mai bine unei lecturi liniare susținute. E vorba de dicționarul literar zonal.

Criteriul geografic nu se numără tocmai printre cele mai uzitate atunci când vorbim despre literatură. Poezia muntelui sau sonetele de câmpie nu spun mare lucru. Chiar și denumiri precum "prozatorii sud-americani" nu fac decât să camaseze sub o umbrelă dintre cele mai permisivive autori de o factură sensibil diferită. Și atunci ce poate spune un dicționar de poeți al unei zone, în cazul în care doi poeți care locuiesc în același bloc ușă în ușă pot avea mai puține în comun, în ceea ce privește modalitățile artistice, decât au cu poeți din Senegal, Filipine sau Insulele Faroe. Și pentru că vorbim de elementul geografic în literatură, să luăm cazul Cercului literar de la Sibiu. Nu orașul Sibiu este cel care spune ceva despre literatura practică de "cerchiști". Majoritatea nici măcar nu erau sibieni. Numele localității nu servește decât ca identificator, ca element simplu de reper într-o istorie literară supraîncărcată de grupuri, curente și mișcări. Și pentru că tot vorbim de Cercul literar de la Sibiu este cazul să îl amintim pe criticul Petru Poantă, unul dintre cei mai fini analiști și cunoscători ai acestuia. El este și autorul *Dicționarului de poeți. Clujul contemporan*, despre care vom vorbi în continuare.

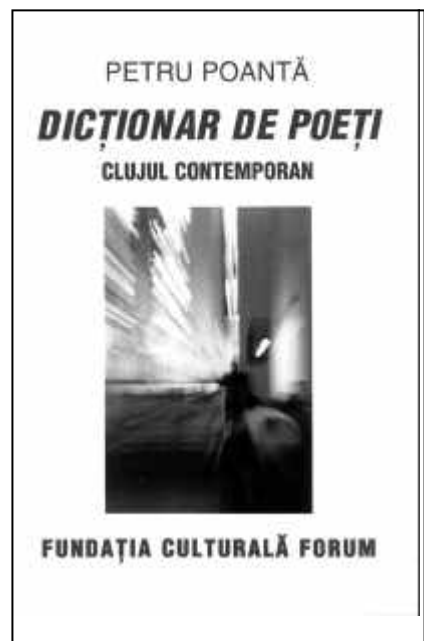
Dicționarele locale ale autorilor români nu sînt o noutate. Există un dicționar al autorilor din

Timișoara, din Bistrița, din Iași. *Dicționarul de poeți. Clujul contemporan* a ajuns în 1998 la ediția a doua (fiind cea mai recentă, deci cea mai completă, este ediția la care ne vom referi în prezentul text). Dar dacă tocmai criteriul care reunește materialul încorporat de aceste dicționare este contestabil, care este totuși elementul care le dă valoare, care le face valabile, interesante și relevante? Este vorba nu despre fișele strînse între coperti, ci de autorul lor. Pentru că, invariabil, aceste lucrări sînt produsul unui singur critic. Ceea ce face ca dicționarul, dincolo de calitatea sa de material informativ, să primească o mult mai mare pondere în ceea ce privește interpretarea critică. Astfel de volume devin veritabile radiografii ale unui mediu literar, oferind o imagine clară nu asupra unui anumit tip de creație, ci asupra unui anumit mediu de creație. Deși motivația sociologică nu este direct prezentă, fundalul de sociologie literară este deductibil și extrem de interesant. La fel ca și posibilitatea de lectură a materialului ca o istorie prezentă - fieliată - literară.

Petru Poantă se numără printre criticii care au susținut o activitate publicistică extraordinară, acoperind de-a lungul anilor, prin cronici, recenzii, eseuri și studii autori din segmente extrem de variate. Realizarea acestui dicționar al poezilor clujeni nu înseamnă însă o simplă adunare de fișe de lectură mai vechi, completate din mers. Autorul este foarte conștient de riscurile unui demers de această natură, ceea ce îl face să avertizeze încă din argumentul lucrării: "Este un dicționar critic și informativ, atins de subiectivitate în măsura în care actual critic nu poate fi integral obiectiv. (...) Simplificînd, am încercat să configurez, la scară redusă, harta unui relief extrem de accidentat, admițînd esteticul drept criteriu polarizant în judecățile de valoare. Posibilele derapaje țin de limitele gustului. ... Dicționarul critic de autor are avantajul diferențierii valorilor dintr-o perspectivă unică." (pp. 5-6).

Dicționarul de poeți conține peste 140 de "fișe" de autori. Fiecare dintre acestea conține un șapou conținînd un minim (chiar minim) de informație biografică - și (foarte inspirat) o poză sau o caricatură a autorului - continuat cu un articol critic. Selecția poezilor a fost efectuată după niște criterii rigurose anunțate de către autor. Rigurose anunțate, dar extrem de permisivive. Singurul care își păstrează valoarea integral este cel al anului debutului, în mod necesar situat după al doilea război mondial (excepțiile fiind rare și explicabile). Operînd strict cu acestea, un poet poate sau nu poate să fie inclus în dicționar. Realitatea este că adevăratul criteriu care stă la baza selecției este sensibilitatea criticului. În ce măsură un autor se încadrează spațiului cultural clujean, este o decizie critică. Or, în acest sens, să recunoaștem că Petru Poantă merită toate laudele. Dincolo de orice discuții tehnice, aceștia sînt poezii care conturează spațiul literar clujean contemporan. Autor de *Radiografii*, criticul clujean reușește și aici o radiografie a unui mediu, a unei stări.

Desigur, zona cea mai discutabilă, la fel ca în cazul oricărui demers critic, este tocmai actual interpretativ-valorizator. Petru Poantă își asumă gestul critic fără a încerca să se ascundă în spatele unei pretense neutralități de dicționar, unde articolele se silesc să urmeze sinuozitățile unui dis-

curs "obiectiv". *Dicționarul de poeți* este un demers personal, o investigație literară în primul rând critică și abia apoi informativă. Se știe că apariția sa a iscat nu puține nemulțumiri. Într-un mediu atât de sensibil cum este cel literar clujean, în care marea majoritate a autorilor nu numai că sînt în viață, dar se și întîlnesc, dacă nu zilnic, măcar săptămînal, reacțiile au ținut de orgoliu și de receptarea - eronată - a lucrării ca fiind una cu intenții strict informative. Mai mult, includerea sau neinclusiunea în lucrare, la fel ca și spațiul alocat, au constituit motive de mulțumire/nemulțumire. La fel ca și în cazul oricărui gest critic, obiecțiile sînt perfect discutabile. La fel ca și valoarea atribuită fiecărui autor. Pe de altă parte, Petru Poantă, într-un stil extrem de concis și totodată surprinzător de curat și de fin nuanțat reușește pe spații foarte mici, în general nu mai mari de o pagină, să realizeze o analiză critică extrem de convingătoare, extrem de plastică și adeseori de o calitate net superioară unor studii mult mai ample dedicate autorilor respectivi. Este un stil specific criticului, dar care aici pare să își găsească una dintre cele mai fertile realizări, semn că autorul a găsit o Savoare deosebită în investigarea mediului poetic "natal". Desigur, există și câteva locuri în care un ochi răuvoitor ar putea descifra influențe ale unor prietenii și relații sociale care nu ar trebui să marcheze o fișă de dicționar. Dar, din moment ce, spuneam, *Dicționarul de poeți* e în primul rând o analiză critică și abia apoi un instrument informativ, orice tendențiozități sînt *ab initio* asumate de către critic. În cele din urmă, volumul este mai mult decât un dicționar. Este o "monografie poetică a unui oraș", lăsînd în urma lecturii o imagine amplă, de detaliu și spectaculoasă a Clujului poetic. ■

Dicționarul: între Text și Lume

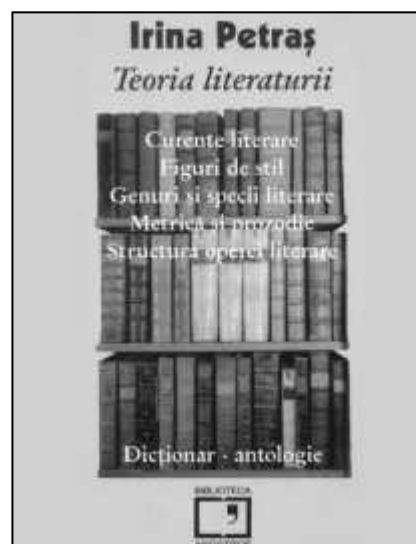
■ Oana Pughineanu

Dicționarul-antologie de *Teoria literaturii* realizat de Irina Petraș urmărește, după cum mărturisește autoarea în nota lucrării, să “acopere toate noțiunile de teorie literară incluse în programa școlară”, fiind alcătuit din cinci părți: *Curenți literare*, *Figuri de stil*, *Genuri și specii literare*, *Metrică și prozodie*, *Structura operei literare*. A cunoscut două ediții – prima, în 1996, la Editura Didactică și Pedagogică, a doua, revizuită, la editura Biblioteca Apostrof, în 2002. Nu este de altfel prima încercare pe care Irina Petraș o realizează în acest sens. Lucrări precum *Curenți literare: mic dicționar-antologie pentru elevi* (1992), *Literatură română contemporană. Secțiuni* (1994), *Literatură română pentru gimnaziu și pentru examenul de capacitate* (1999) sau *Dicționar ilustrat* (2001) se înscriu într-o cercetare pusă în slujba cititorului tânăr și, în general, în folosul oricărui iubitor de literatură.

Mai mult decât atât, dicționarul de *Teorie literară* adaugă nivelului teoretic-conceptual o serie de citate care să ajute la “nuanțarea” noțiunii definite. E un procedeu menit să reducă din “autonomia” textului și să-l înscrie în sfera interpretării și înțelegerii. Termeni precum cel de “curent literar”, “modernism”, “clasicism” sau “avangardă” sunt foarte dificil de definit, fiind aproape imposibil de adus la numitor comun “diacronia”

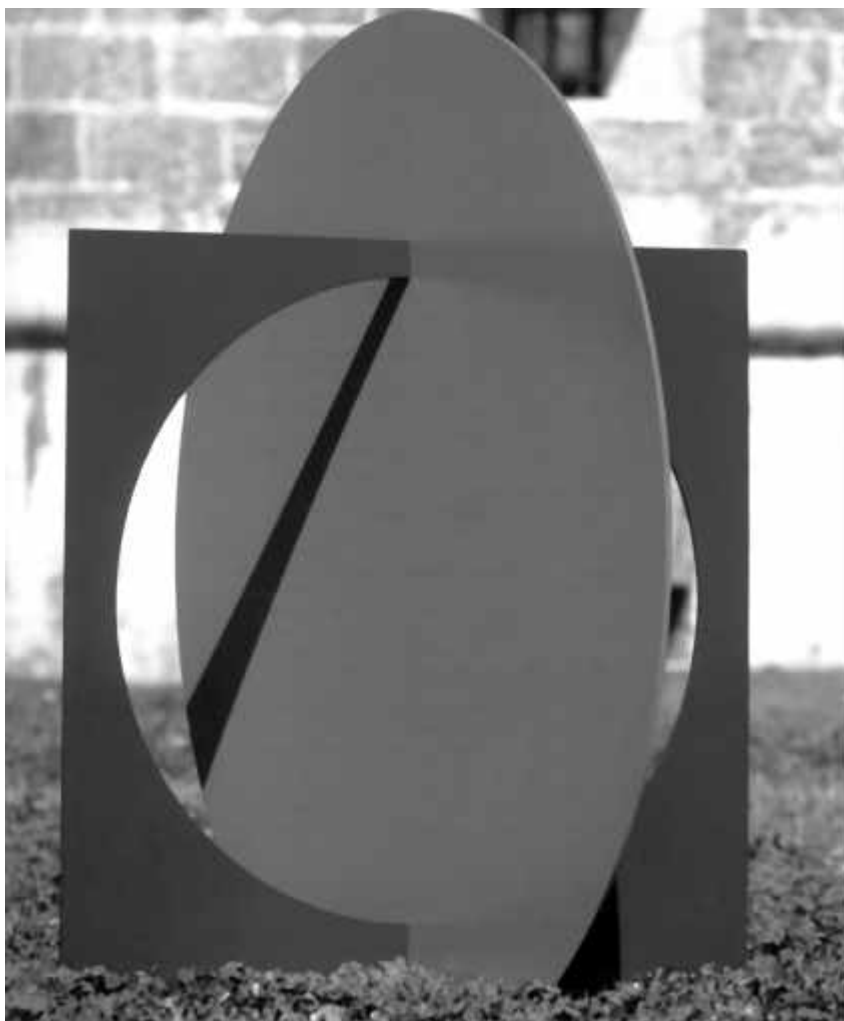
istoriei și “sincronicitatea” logică a teoriei. Dicționarul-antologie se plasează pe o poziție care nu scurtcircuitează relația dintre analiza strict obiectivă a structurilor literare și dobândirea unui înțeles propriu, obținut de fiecare cititor în parte. În cazul dicționarului-antologie putem urmări comitent locul în care se situează obiectul interpretării și ceea ce critica literară a “validat” urmărind fenomenul literar. Citatele selectate din mari critici, români și străini, aduc în fața cititorului puncte de vedere diferite, păstrând complexitatea realităților literare. Astfel, pentru cei avizați în studiul literar, dicționarul nu păcătuiește prin definiții prea strâmte, iar pentru neinițiați devine, după cum menționează autoarea, o “invitație la lectură” deoarece dicționarul-antologie îi plasează de la început pe cititori într-un *orizont* de înțelegere pe care pot să-l lărgescă prin lecturi ulterioare.

Nici capitolele ce au în vedere *Figurile de stil*, *Metrica și prozodia* nu pierd din vedere complexitatea unor noțiuni precum cea de *metaforă*, adăugând etimologiei, definiției și exemplelor ce țin strict de teoria literară, citate precum cel din Blaga (*Geneza metaforei și sensul culturii* din *Trilogia Culturii*), menite să evidențieze modul în care literatura se înscrie în universul larg al culturii prin implicațiile sale filosofice, fiind, la fel cum sugerează fraza selectată din

Tudor Vianu în legătură cu metafora, “nu numai un mijloc al expresiei”, ci și “un mijloc esențial al cunoașterii”. Rigorii, preciziei și distincției definiției i se alătură grija pentru detalii și pentru gândirea critică ce propune multiple semnificații extrăgând noțiunile din “izolarea” lor abstractă. Dicționarul ne ajută să abordăm pe o cale “sigură” cunoașterea, străbătând drumul pe care alții l-au parcurs înaintea noastră, fără a rămâne blocați într-un academic “limbaj de lemn”. Dicționarul nu numai că împiedică “delirul interpretării”, dar se opune și închistării termenilor într-un limbaj tot mai conceptualizat, tot mai specializat, devenind un instrument *didactic*. El aduce astfel literatura “în cetate”, supunând-o unei mai mari circulații. Întâlnirea cu “masele” nu poate produce nici un rău literaturii, atâta timp cât această întâlnire e mediată de un minim de cunoștințe care să salveze opera literară de la a fi catalogată drept “inaccessibilă” sau “dezorganizată”. Dicționarul pulberă și prejudecata după care literatura ar fi apanajul elitelor. Creația, într-adevăr, nu stă la îndemâna oricui, dar cititul și studiul pot deveni. Tocmai de aceea dicționarul este, repetăm, o “invitație la lectură”, pentru că lectura e singurul mod de a menține actualitatea operei literare.

Cuvintele sunt păstrătoarele “mutației ontologice” care este omul. Fie că le clarificăm înțelesul, fie că le acordăm noi valențe, definindu-le și redefinindu-le încercăm să ne definim pe noi înșine. Probabil că nu vom reuși să ducem niciodată la capăt această elucidare, dar dicționarul încearcă să realizeze ceea ce Irina Petraș își propune: “să învieze relația cititor/carte, să conducă la o fertilă *stare de veghe* față în față cu *Textul*, așadar cu *Lumea*”. Este un punct esențial această recunoaștere a unei referențialități (atât de blamate) a textului. Desigur, textul (cultura) reprezintă o îndepărtare de mediu, devenind el însuși un mediu pentru lume, înțeleasă ca lume specific umană. Textul nu mediază între om și o natură pierdută ci între indivizii participanți la această natură umană. Textul spune povestea acestei lumi aplicându-i propria structură, fie că e vorba de un text științific sau literar. Literatura are șansa de a fi în ‘posesia’ lumii imaginare și a creației, în posesia funcției simbolice a limbajului. E adevărat că universul imaginat nu e nici fals, nici adevărat, dar cu atât mai mult citirea literaturii este, după cum spune Radu Stanca, “adecvată atât subiectului cât și obiectului”. Dicționarul-antologie ține cont de această “dualitate” în perceperea lumii: oferă un punct de plecare obiectiv și în același timp acordă un spațiu de libertate în care se situează procesul de înțelegere și interpretare efectuat de subiect.

Un dicționar cu critici

■ *Claudiu Groza*

Un volum cu totul aparte în peisajul lexicografic românesc este *Panorama criticii literare românești, 1950-2000*, alcătuit de Irina Petraș și publicat în 2001 de editura clujeană Casa Cărții de Știință. Cartea, impresionantă prin dimensiuni - aproape 700 de pagini - este remarcabilă și ca densitate și amploare a informației. În ciuda modestiei antologatoarei, înclin să cred că *Panorama...* este exhaustivă, fie și numai prin înregistrarea - cu unele inerente lacune, firește - a citorva sute bune de critici, istorici și teoreticieni literari și dramatici, esești și esteticieni.

Panorama... Irinei Petraș nu este un dicționar literar propriu-zis. În locul unor articole exegetice - imposibil, evident, de realizat de un singur om -, autoarea a optat să prezinte direct fragmente din opera criticilor antologați, însoțite uneori de referințe critice. Rezultatul este spectaculos, cititorul avînd șansa de a identifica unele constante ale criticii românești postbelice ori subiectele predilecte ale generațiilor critice.

Secțiunea de deschidere a cărții, intitulată *Repere*, cuprinde prezentarea, în ordine cronologică, a celor mai importanți critici literari dinainte de 1950, de la Ion Heliade Rădulescu sau Titu Maiorescu pînă la Vladimir Streinu ori D. Popovici. Au loc, în aceste pagini, și autori care s-au impus ca întemeietori în sfera generală a disciplinelor umaniste, precum Hasdeu, Blaga ori Liviu Rusu.

Orizontul exhaustiv al *Panoramei...* este susținut și prin includerea, în corpul principal al volumului - dedicat celor cincizeci de ani postbelici - și a unor poeți sau prozatori care au publicat, la un moment dat, volume de critică sau eseu. Figurează aici, de pildă, Eugen Barbu, cu *Istoria...* sa polemică și extrem-subiectivă a poeziei

românești contemporane, sau tînăra poetă Rodica Draghinescu, cu un volum de eseuri publicat chiar în 2001, anul de apariție al *Panoramei...*

Merită remarcată, din acest punct de vedere, informația bibliografică adesea exemplară, deși cu inevitabile scăpări de titluri - nu însă și de autori, cred, deși lipsește sociologul Andrei Roth, autor al unei bune cărți despre Shakespeare -, care face din volumul alcătuit de Irina Petraș probabil cel mai *la zi* instrument lexicografic românesc.

Antologatoarea a fost întrutotul obiectivă cu criticii români, încît descoperim în *Panorama...* și pe odinioară atotputernicii - azi aproape uitați - Ion Vitner (autor, în 1949, al unui volum cu titlul ridicol *Influența clasei muncitoare în opera lui Eminescu și Caragiale*) sau Mihai Novicov (alt titlu teribil: *Chipul luptătorului comunist în proza literară*), coexistînd cu interzisul înainte de 1989 M. Nițescu, autor (re)descoperit abia după Revoluție. Istoria e integratoare, iată...

Un gest de generozitate și încredere al Irinei Petraș este includerea în *Panorama criticii literare românești* a multor autori din cea mai recentă promoție critică - unii foarte tineri, fără volume personale publicate; aleatoriu, cîteva nume, din întreg spațiul geografic și publicistic autohton: Mircea Platon, Ioana Cistelean, Mihaela Ursa, Horea Poenar, Paul Cernat sau Ana-Stanca Tabarasi - poate cea mai tînără autoare antologată. În bună măsură, "investiția" făcută în 2001 de Irina Petraș s-a dovedit profitabilă: aproape toți tinerii critici au debutat editorial, fie cu volume de autor, fie ca îngrijitori de ediții sau coautori la volume colective.

(Am observat cu plăcere că, în literatură, cea mai nouă promoție a criticii românești este destul

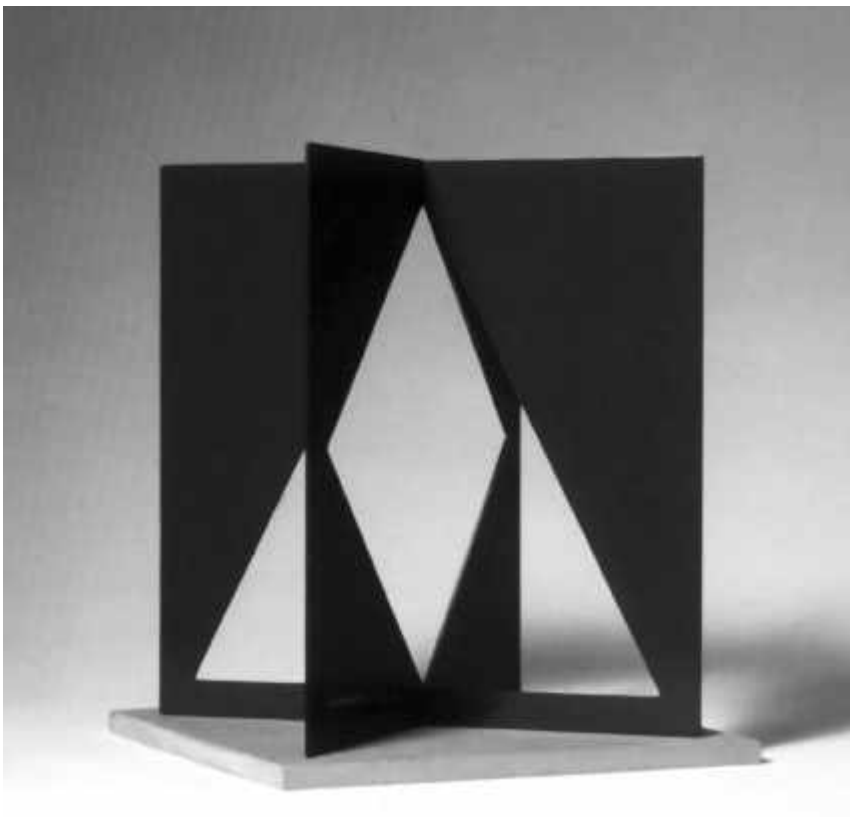

de numeroasă; am găsit în *Panorama...* peste douăzeci de tineri cronicari și esești. Lucrurile stau, din nefericire, mult mai rău în teatru, artelor plastice și, mai ales, în muzică.)

Panorama criticii literare românești are două calități incontestabile: față de dicționarele de scriitori, ea cuprinde și publiciști literari - se știe că, în general, criticii debutează editorial mai tîrziu decît prozatorii ori poeții -, făcînd astfel un serviciu și nedreptățiților foiletoniști, care nu publică volume pentru că scriu "contra-cronometru" la gazetă. (Sper că acest criteriu va fi păstrat și la o eventuală reeditare, actualizată, a volumului.) A doua calitate, de mai mare interes pentru cititori, rezidă în dimensiunea de excelență sursă bibliografică a *Panoramei...* Personal, am descoperit cîteva volume de istorie teatrală extrem de interesante, de existența cărora efectiv nu știam. Pe de altă parte, nivelul de actualitate al informației conținute facilitează, indirect, circulația unor apariții de dată recentă, care, din motive știute, n-au intrat nici în circuitul comercial, nici în bibliotecile publice.

Volumele menționate în *Panorama...* acoperă cam tot ce are legătură cu spațiul literar: de la monografii, eseuri sau studii de estetică, pînă la memorii literare sau propuneri interdisciplinare (de psihiatrie literară, de pildă). Am remarcat, totodată, cu plăcere, prezența în volumul alcătuit de Irina Petraș a teatologilor și filmologilor din toate generațiile postbelice, chiar dacă unii au publicat doar cărți de spectacologie/filmologie ori monografii de actori sau regizori, neavînd așadar legătură directă cu literatura.

Panorama criticii literare românești realizată de Irina Petraș este, fără îndoială, un proiect lexicografic ambițios și reușit. Un mic prilej de răsfaț al, totuși, orgolioșilor critici și esești literari români.

Literatura românilor-americani

■ Mihaela Mudure

Reputatul cercetător și istoric literar Aurel Sasu ne oferă în *Dicționarul scriitorilor români din Statele Unite și Canada*, apărut în 2001 la Editura Albatros, o superbă mostră de acribie și înalt profesionalism. Redactat după modelul celebrului *Dicționar al scriitorilor români* editat de triumvirii Mircea Zăciu, Marian Papahagi și Aurel Sasu sprijiniți de o echipă numeroasă și valoroasă de colaboratori, *Dicționarul românilor din SUA și Canada* este, însă, lucrarea impresionantă a unui singur om. Cantitatea de informație "cernută" de autor, munca de documentare sunt uriașe. Cred că Aurel Sasu nu are nevoie doar de admirația noastră, ci și de oameni care să îi urmeze exemplul de muncă și dăruire profesională.

Dicționarul este o prezentare aproape exhaustivă a unor personalități românești de peste ocean, unii extrem de cunoscuți, alții mai discret reprezentați în publicațiile din România. Menționăm, strict subiectiv, pe: Mircea Eliade, Matei Călinescu, Mihai Botez, Ștefan Baciu, Andrei Brezianu, Aron Cotruș, Andrei Codrescu, Nina Cassian, Peter Neagoe, Marcel Corniș-Pope, Călin-Andrei Mihăilescu, Alexandru Nemoianu, Virgil Nemoianu, Petru Popescu, Mihai Spărișu, Ștefan Stoenescu, Gabriel Stănescu, Dorin Tudoran, Vladimir Tismăneanu, Konrad Bercovici sau Valerian Trifa (personalitate controversată, dar pe care autorul *Dicționarului* pare să îl absolve de orice culpă, deși nu ni se oferă detalii concrete în această problemă). De un interes cu totul remarcabil ni s-au părut unii români organizatori ai vieții comunitare de peste ocean (de exemplu, personalitatea incandescentă a lui Theodore Andreica de la Cleveland), sau alți români americani care au încercat să ofere sinteze a vieții culturale românești de peste ocean. Ne referim la Vasile Hațegan, autorul lucrării *Romanian Culture in America*, apărută în 1988, și la Vladimir Wertsman, autorul studiului *The Romanians in America 1784-1974*.

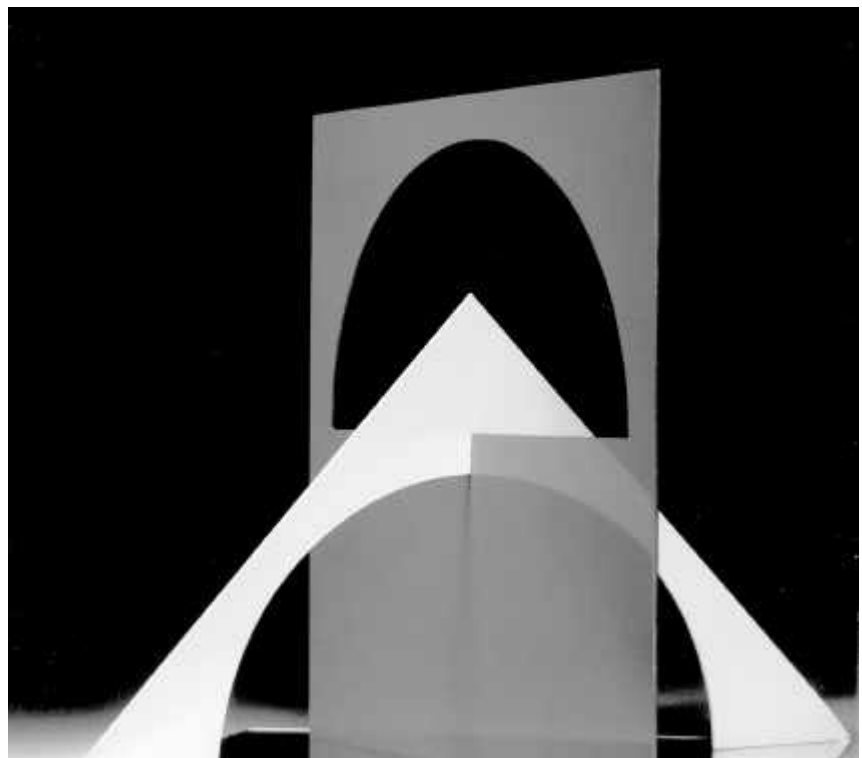
"Itemul" lexicografic al *Dicționarului* este, deci, românul-american, respectiv canadian. Din punct de vedere inter-cultural, multicultural se pune problema definirii acestuia. Pentru Aurel Sasu, românul-american ori canadian nu se definește strict etnic, ci mai degrabă ca persoană (de etnie română sau nu) care a plecat din România emigrând în SUA ori Canada fie direct, fie după câte un periplu pe alte meridiane.

În "Prefața" impresionantului său lexicon, autorul ne asigură că: "Literatura este una singură la București, New York, Madrid, Paris sau Londra". Fără îndoială că așa este din punct de vedere strict estetic. Dincolo însă de acest foarte generos și general ideal, se impun numeroase precizări și distincții. Aurel Sasu nu intenționează să facă un astfel de studiu, el ne oferă, însă, un excepțional tezaur de informații de la care pot porni cei interesați a cerceta literatura românilor-americani ori canadieni. Există o astfel de literatură etnică în concertul literaturilor etnice americane? Specialist de excepție în literatura română, Aurel Sasu preferă să rămână pe acest teren (al literaturii române), care este, oricum, mult mai solid și mai bine conturat, accentuând ideea de "împreună" prin reluarea, în "Prefața" *Dicționarului*, a unei întrebări din 1923 a lui Șerban Drutz: "Mai au românii americani vreo legătură cu noi sau sunt pentru totdeauna expatriați? Iar răspunsul nu poate fi dat decât împreună".

Se știe că la ora actuală există voci în critica literară americană, precum Paul Lauter, care consideră că studiul literaturii americane se apropie tot mai mult de statutul unei discipline de literatură comparată, literatura americană propriu-zisă "explodând" într-o puzderie de literaturi etnice (literatura africanilor-americieni, a evreilor-americieni, a mexicanilor-americieni etc. etc.) din care pare să lipsească, însă, (*ce ironie!*) ... literatura americanilor-americieni. Putem astfel vorbi de o literatură a românilor-americieni? *Dicționarul* redactat de Aurel Sasu pare să sugereze un răspuns pozitiv, deși în americanistica din România, SUA, Canada sau aiurea valorificările istorice, critice sau teoretice ale corpusului de texte adunat și prezentat sunt puține din acest punct de vedere. Pe de altă parte, lipsesc anumite elemente pentru conturarea unei literaturi etnice americane, bine individualizate. Ne referim la partea instituțională a unei literaturi: festivaluri, edituri specializate, concursuri literare, existența unei tradiții cultivate cu grijă și conștiința continuității, cultivarea unui canon propriu. Ceea ce ne oferă literatura românilor din SUA ori Canada este, mai degrabă, spectacolul unor individualități, cel mai adesea, dispersate și mai puțin preocupate a umple interstițiile prin comunicare și reciprocitate. Există, însă, și teme de mare interes pe care s-ar putea construi viitoare evaluări critice, istorico-literare ale unei literaturi etnice: problema limbii și a relației acestor scriitori cu limba lor maternă, ori cu limba română, pur și simplu. Unii scriu în românește, alții în engleză, alții sunt bilingvi. O chestiune interesantă este problema generațiilor de români în emigrație. Există culturi, precum cea japoneză, de exemplu, cu un mare grad de coerență și coeziune care îi recuperează, inclusiv, pe emigranții ori exilații de a treia generație dându-le și un nume propriu

(sansei). De remarcat că puțini dintre scriitorii români din SUA ori Canada sunt a doua generație în Lumea Nouă. S-ar mai putea discuta despre rolul bisericii în coagularea vieții de comunitate și păstrarea etnicității românești, ori despre legătura dintre matematică, informatică și poezie, unii dintre scriitorii români de peste Ocean fiind și experți în ramuri de vârf ale științelor exacte. Nu în ultimul rând, putem vorbi de teme ori motive care se repetă: înstrăinarea, problema identităților multiple ori a fidelităților culturale, civice, politice.

Fără îndoială, clujeanul Aurel Sasu confirmă, din nou, prin *Dicționarul scriitorilor români din Statele Unite și Canada* că este unul din marii istorici literari români. Așteptăm cu mult interes viitoarele ediții ale acestei lucrări cu totul deosebite. În ediția din 2001 autorul merge cu informația până la 1 Decembrie 2001. *Dicționarul* merită, pe deplin, a fi continuat și actualizat, eventual completat cu puținii români scriitori, critici sau traducători care nu sunt menționați. Ne gândim, de exemplu, la Sasha Vlad, traducător în engleză al lui Gellu Naum și "poet vizual" din San Francisco, la Monica Grecu, co-editoarea volumelor 59, 64 și 71 din impresionanta *American Literary Critics and Scholars 1800-1850*, ori la Mihai Zaharia, talentat traducător de poezie românească.

Un dicționar cât o bibliotecă...

■ **Claudiu Groza**

este, după părerea mea, *Dicționarul analitic de opere literare românești*, coordonat de prof. ● ● ● fesorul Ion Pop și publicat, în trei volume deocamdată, între 1998 și 2001, la editura clujeană Casa Cărții de Știință.

Lucrarea, inedită în peisajul lexicografic autohton, este evident mai mult decât o compilație oarecare de "sințeze școlare" subsumate programelor de învățământ ori unor scopuri determinant comerciale. După cum arată coordonatorul său, *DOLR* tinde să contureze "o bibliotecă esențială a literaturii române, așa cum poate fi ea aproximată la această oră". Proiectul datează dinainte de 1989 și a fost conceput în cadrul Catedrei de Literatură română, comparată și teoria literaturii a Facultății clujene de Litere. Elaborarea propriu-zisă a prezentei versiuni a început în 1995, autorii - peste treizeci - fiind universitari din toate generațiile, de la profesori prestigioși pînă la tineri asistenți din "noua gardă" academică.

Datorită caracterului său *analitic*, dicționarul nu este un simplu inventar de titluri beletristice, articolele vizînd o *valorizare critică* a operelor comentate. Evident, n-avem de-a face cu un dicționar exhaustiv - un astfel de instrument fiind aproape imposibil de realizat -, încît cuprinsul său are (și) o marjă de subiectivitate. Lucru peste care se poate însă trece, pentru că *DOLR* radiografiază practic toate operele literare românești de referință.

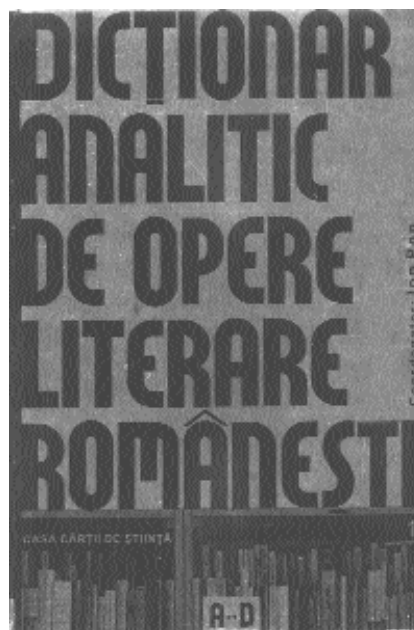
Lucrarea analizează poeme sau proze publicate în periodice, ca și volume, în funcție de relevanța estetică sau de pregnanța acestora la un anumit moment literar. Articolele tratează afit opere clasice, intrate în circuitul public prin intermediul manualelor școlare, cît și lucrări mai puțin accesibile marelui public, semnificative însă pentru dezvoltarea literaturii române. Astfel, alături de *Epigonii*, *Fefelega* sau *Amintiri din copilărie* se întîlnesc și titluri exotice pentru cititorul de azi, precum *Maica Domnului de la mare* de Emanoil Bucuța ori *Ghetto veac XX*, roman al lui Ury Benador. Ponderele autorilor este și ea diferită, unii fiind prezenți doar cu cîte o producție literară, alții - clasicii, îndeobște - cu mai multe. Articolele sînt ordonate, firec, alfabetic. O

"scanare" a celor trei volume publicate pînă în prezent oferă însă și imaginea "centrelor de greutate" ale *DOLR*. Din literatura veche sînt comentate cam toate lucrările: cronica Anonimului Brâncovenesc, *Învățăturile lui Neagoș Basarab*, cronicile lui Grigore Ureche, Costin, Neculce, Radu Popescu, *Didahiile* lui Antim Ivireanul, *Istoria ieroglifică* etc. Clasicii sînt comentați și ei pe îndelete, de la texte ale fraților Văcărești ori ale lui Conachi, Bolintineanu, Alecu Russo, Heliade Rădulescu ș.a. pînă la opere de Alecsandri, Eminescu, Creangă, Delavrancea ori Macedonski.

O "secțiune" amplă este dedicată literaturii interbelice; descoperim aici afit articole dedicate unor texte de mare impact în cultura românească - *Eu nu strivesc corola de minuni a lumii* sau *Craii de Curtea-Veche*, de pildă -, cît și destule comentarii "de recuperare" a unor volume de certă calitate și valoare literară, intrate într-un anume con de umbră în ultimii cincizeci de ani. Ar fi de semnalat aici, ca exemple, *Caleidoscopul lui A. Mirea* de Dimitrie Anghel și Șt.O. Iosif, *Cîntece de pierzanie* de Beniuc sau romanul suprarealist al lui H. Bonciu, *Pensiunea doamnei Pipersberg* (publicat, e-adevărât, în vechea serie de *Restituiri* a editurii Dacia, dar fără prea mare impact public). Evident, aceste scrieri sînt cunoscute și au circulat în mediile culturale. Meritul articolelor din *DOLR* este că le reintroduc într-un circuit al literaturii vii, ca un soi de capcane pentru virtualii cititori. Consistentă, totodată, se dovedește partea alocată avangardei românești (sînt analizate volume de Urmuz, Tzara, Ștefan Roll, Fundoianu, ba chiar și *Englezește fără profesor*, prima piesă a lui Ionescu, scrisă în România - asta vizavi de recenta polemică stupidă pe marginea acestui subiect).

Tot sub semnul *valorizării* - cu miză mult diferită, de această dată - se află și articolele dedicate literaturii române contemporane, informația mergînd pînă la nivelul anului editorial 1999. Scriitorii comentați fac parte din toate generațiile literare postbelice (cu excepția perioadei "obsedantului deceniu"). Autorii dicționarului se opresc la generația '80 - reprezentată destul de amplu, afit prin "lideri", cît și prin scriitorii dispăruți înainte de a-și împlini opera (Daniel Turcea sau Marius Robescu ar fi doar două exemple). Totuși, cel mai tînăr beletrist comentat este un post-optzecist, Vlad Zografi, cu piesa *Petru sau petele din soare*.

Și, pentru că am ajuns la dramaturgie, trebuie să remarc slaba prezență a textelor pentru teatru postbelice în *DOLR*. Pe lîngă Matei Vișniec, analizat în mai multe articole, apar, în cele trei volume al dicționarului, exact *trei* piese, de Lovinescu, Sorescu și... Mazilu (*Proștii sub clar de lună*, a cărui valoare o socotesc discutabilă). N-am stat, e-adevărât, să verific alfabetic titlurile dramatice contemporane pînă la litera P, la care se oprește deocamdată *DOLR*. Însă mi-e greu să cred că toate piesele semni-

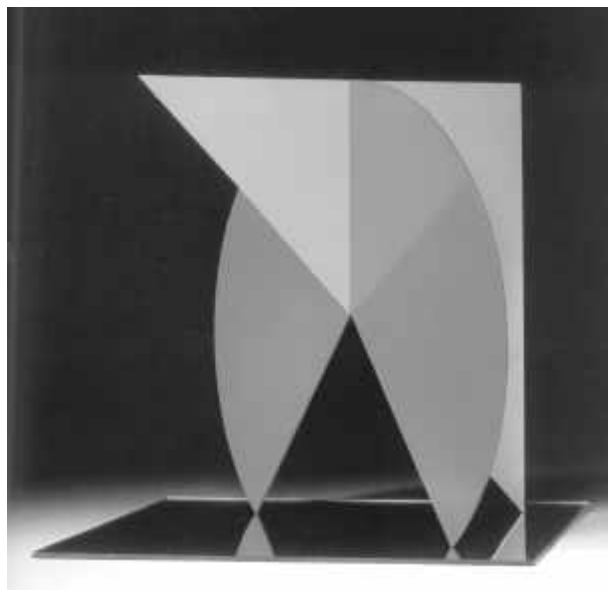
ficative ale teatrului nostru recent se vor concentra în cel din urmă volum.

Mult mai echilibrat se dovedește structura dicționarului în domeniul literaturii diaristice și memorialistice, chiar dacă unele din volumele analizate nu aparțin strict beletristicii. Apar, așadar, articole despre cartea spătarului Milescu, despre *Escursiuni în Germania meridională* de N. Filimon, despre *Însemnare a călătoriei mele* a lui Dinicu Golescu ș.a. Contemporanii sînt prezenți chiar mai evident; se comentează jurnale de Mihail Sebastian, Jeni Acterian, Steinhardt, Liiceanu, Ion D. Sîrbu, Ion Vlasiu, ca și volume de memorii de Lena Constante sau Ion Ioanid, care dezvăluie prigoana politică din timpul perioadei comuniste.

În fine, nu sînt neglijate nici unele scrieri ale autorilor diasporici: Al. Busuiocanu, Horia Stamatu, Eliade. Altele însă lipsesc, precum *Ora 25* a lui Constantin Virgil Gheorghiu. Aceasta ar fi meritat, cred, integrată în cuprinsul *DOLR*, în ciuda suspectului său autor, cel puțin cîtă vreme s-a făcut loc pentru *Niște țărani*, producțiune a lui Dinu Săraru. Criteriile, declarat subiective, ale autorilor par deodată paradoxale.

Dincolo însă de aceste observații - colegiale, nu critice! - *Dicționarul analitic de opere literare românești* este un instrument foarte util: pentru critici - pentru că și ei uită unele cărți citite, dar și le pot, cu ajutorul *DOLR*, reaminti; pentru elevi, pentru că le deschide apetitul pentru literatură bună; pentru studenți și profesori, pentru că le creează o perspectivă coerentă asupra literaturii autohtone.

Acest dicționar se citește. Am constatat-o la bibliotecă, înainte de a încheia acest text, consultînd două volume întesate de semne pe margini. E ceva, nu?

Dicționarul cu tipologii

■ Cosmin Perța

Caragiale rămâne, poate, autorul român cel mai discutat. Se vorbește despre opera lui, despre viața și exilul său, despre relația cu Mateiu și, nu în ultimul rând, despre actualitatea și pregnanța scriiturii sale - de la publicistica moralizator-politică până la subtextul grotescului balcanic din piesele sale de teatru.

Caragiale este jucat, reeditat, articolele sale publicate prin reviste ori piesele eventual oculte sunt strânse cu grijă și mediatizate pentru a nu se pierde nimic din ceea ce marele scriitor a gândit și a scris. Seminarii, colocvii, reuniuni care-i poartă numele, noi articole și eseuri critice scrise de generația tinerilor cercetători, toate acestea, îmbucurătoare și descumpănitoare prin aflul lor reușesc să deschidă sau să redeschidă apetitul pentru Nenea Iancu (bineînțeles, mai există și cazurile în care toate acestea sufocă, exasperează sau deznădăduiesc - „sindromul Eminescu” pentru liceeni).

Cu toate acestea, „în bunul spirit occidental” lipsa ceva esențial. Actualitatea, balcanismul, ironia autorului, până chiar și „humorul” în unele situații nu pot fi mai bine observate decât prin prisma tipologiilor folosite/promovate de Caragiale. Ei bine, aici se simte nevoia unui dicționar, care a și fost, de altfel, realizat anul trecut, sub coordonarea criticului Constantin Cubleșan, în cadrul catedrei de literatură română a Universității din Alba Iulia, cu participarea a doi tineri critici clujeni, și publicat la Editura Dacia.

Dicționarul personajelor din teatrul I. L. Caragiale ia în vizor analitic „toate cele 11 texte ce alcătuiesc opera dramatică a lui I.L. Caragiale”, după cum afirmă Constantin Cubleșan în *Notă asupra ediției: O noapte furtunoasă, Conul Leonida față cu reacțiunea, O scrisoare pierdută, D'ale carnavalului, Năpasta, 1 Aprilie (monolog), Începem, Hatmanul Baltag, O soacră, 100 de ani, revistă istorică națională a secolului XIX, în 10 ilustrațiuni și Modern (monolog burlesc)*.

Autorii (Constantin Cubleșan, Gabriela Chiciudean, Victor Cubleșan, Iuliana Galață, Ileana Gheș, Claudiu Groza, Georgeta Orian, Mircea Popa) au conceput și structurat dicționarul în așa fel încât personajele „sunt tratate în ordine alfabetică, în ansamblul operii dramaturgice a lui I.L. Caragiale și nu separat, în cadrul fiecărui titlu în parte”.

Dicționarul personajelor din teatrul lui I.L. Caragiale este în primul rând (cum de altfel a și fost gândit) un instrument complex, conținând nu doar „povestea” personajelor, caracterizarea lor tipologică și diacronia prezenței lor în opere, ci și - selectiv - referințe critice exprimate de-a lungul vremii asupra lor. Într-o altă perspectivă însă dicționarul conferă posibilitatea lecturii de sine stătătoare (bineînțeles raportată la Caragiale), fiecare personaj astfel bine observat și definit constituind o ipostază sau o caracteristică (poate chiar definitorie) a „subiecților” pe care-i întâlnim în viața noastră de zi cu zi.

Vasta bibliografie a dicționarului (58 de titluri) nu poate decât să certifice valabilitatea opiniilor exprimate în cadrul său, colectivul coautorial dovedind astfel rigurozitate și, pe cât posibil, obiectivitate.

Caragiale poate fi privit din multe perspective, însă totuși cea mai „corectă” rămâne cea a operii sale: a situațiilor considerate de el a fi definitorii în „târgul vieții”, a personajelor „culese” și a structurii lor psihologice, a decorului evidențiat întru perceperea lor ca atare. Toate acestea pentru o mai bună înțelegere a viziunii auctoriale asupra României sfârșitului de secol XIX (aplicabilă chiar și azi), a dramelor și a nemulțumirilor sale exprimate în spirit histrionic.

Bineînțeles, ar putea exista voci care să afirme că „opera nu este decât ficțiune” și că receptarea psihologică a autorului prin raportarea la personajele este o greșală, sau voci care, din contră, să afirme că I.L. Caragiale nu a fost decât „un fin observator al societății timpului”, pe care o recompozează aproape *mot-a-mot*. Eu îmi permit să cred că nu este întocmai așa și că, după o înțeleaptă învățătură din bătrâni, „adevărul este pe undeva la mijloc”.

Iată așadar de ce era nevoie de un asemenea dicționar și de toate tipologiile sintetizate în paginile lui. Precum alte întreprinderi lexicografice, și acest dicționar este un instrument care facilitează studiul operii caragialiene și revelează, într-o structură alfabetică riguroasă mecanismele interioare ale dramaturgiei lui Ion Luca. Dar, în același timp, un îndemn la lectură: ceteți, băieți, numai ceteți...

Polemios

O cronică de film nepotrivită

Replică la „Pianistul-un eșec” de Mircea Dumitrescu

■ Delia Cristina Balaban

Poate nu întâmplător am avut ocazia să văd filmul „Pianistul” în Berlin. Este vorba despre un film ce tematizează Holocaustul. Un film, pe care critica mondială de gen, îl încadrează ca și valoare (materializată în premii internaționale) alături de „Lista lui Schindler” (r. Spielberg) și „Viața e frumoasă” (r. Roberto Benigni). „Pianistul” este povestea cutremurătoare a evreului polonez, Wladislaw Szpilman, care supraviețuiește, în condiții greu de descris în cuvinte, în Polonia, acea perioadă. Dacă „Lista lui Schindler” este povestea colectivă, accentuând faptul că au existat chiar și nemți care au jucat un rol deosebit în salvarea unor oameni a căror unică „vină” este aceea de a aparține unei grupe etnice sau religioase într-un moment cu totul nepotrivit al istoriei, „Viața e frumoasă!” este o narațiune filmică cu elemente umoristice ce trezesc lacrimi de durere. „Trenul vieții” în regia lui Radu Mihăileanu merge în aceeași direcție ca și filmul lui Beghini. „Pianistul” întregeste tabloul cinematografic al evenimentelor din Europa, și cu precădere din Polonia acelor ani săngeroși. Accentul cade pe un destin individual de această dată, parte a unui destin colectiv. Elementele istorice, a căror prezentare merită o abordare temporală detaliată, strict cronologică, trebuiesc făcute cunoscute. Nu poate fi vorba în acest context, în nici într-un caz

de o „lungime obositoare și mai ales nejustificată a peliculei” cum se afirmă în articolul din Tribuna nr. 22/2003. Wladislaw Szpilman, personaj real, nu este deloc un personaj rece, aceasta oate fi cel mult o mască, o strategie de autoapărare în condițiile în care el, protagonist al unor evenimente atât de cumplite pentru el, pentru familia și pentru nația sa.

Citind critica domnului Mircea Dumitrescu nu pot să nu ripostez la acuzațiile de ideologizare și încercare de manipulare a acestui film, păcate principale cauzatoare ale așa-zisului eșec artistic în viziunea criticului român. Nu pot să nu fac acest lucru, în calitatea mea de tânăr intelectual ce face parte dintr-o generație care poate vorbi deschis de greșelile trecutului, a unei generații ce poate vorbi deschis despre Holocaustul în România. Spuneam că nu întâmplător am văzut acest film la Berlin, unde publicarea unei astfel de critici de film este de neimaginat. (În acest sens rog a se urmări dezbaterea publică lansată în jurnalul publicării ultimului volum al scriitorului Martin Walsler, „Moartea unui critic”, volum în care se face uz de anumite clișee legate de evrei.)

„Pianistul” impresionează întocmai prin dramatismul unei povești individuale, a suferinței umane duse la extrem, a fricii de moarte care pare a fi a un moment dat depășită. „Pianistul”

impresionează cu atât mai mult cu cât pare a fi vorba de o trajectorie unică, de unul dintre puținii supraviețuitori ai ghetoului din Varșovia. Povestea ghetoului din capitala Poloniei, cu evreii morți de foame pe străzi, cu rebeliunea unor priozonieri și înăbușirea ei, este poate pentru prima oară, în ultimii ani, relatăată prin intermediul unui film de categorie A. Iar într-o societate în care tineretul învață mai degrabă prin intermediul televiziunii și a filmului decât prin cea a cărților, valoarea educativă și culturală, dacă vreți chiar și valoarea istorică a acestui film, deloc menționate în critica domnului Dumitrescu, au o importanță covârșitoare.

Polanski poate fi acuzat de sentimentalism, gestul său artistic fiind legitim și poate fi interpretat ca omagiu adus generației mamei sale.

„Lipsa talentului, a unei corecte perspective istorice”, par a fi păcatele de care se face vinovată, în opinia lui Mircea Dumitrescu, exprimată în această ordine de idei indirect, ultimul film al lui Polanski. Mă întreb care este atunci perspectiva istorică corectă? Care este ideologia ce se ascunde în spatele acestui film? Aceea că, milioane de oameni au murit nevinovați și că există contemporani de mare clasă artistică ce doresc ca acest lucru să nu fie trecut cu vederea de generația actuală și de cele viitoare. Sub pretextul unei critici desfășurate pe nivelul estetic, Polanski este totuși acuzat de ceva mai grav, de ideologizare. Este oare ideologizare, prezentarea unui adevăr istoric dintr-o perspectivă atât de umană precum aceea a destinului „pianistului” Szpilman?

Cu George Astaloș la Paris sau imperiul Utopiei

■ *Mircea Popa*

Când, aflat în vizită în propria-i casă de la Paris, George Astaloș m-a întrebat ce caut în capitala Franței, și eu i-am răspuns simplu: „Sunt în trecere spre Louvain“, el m-a prevenit oarecum compătimitor: „O să te plictisești de moarte acolo. E un oraș mic, în care plouă mult și nu prea ai ce face!“

Nu i-am luat în serios avertismentul, deoarece, în general, îmi găsesc mereu câte ceva de lucru, iar un oraș nou îți poate oferi întotdeauna câte o surpriză. Spre Louvain plecam chiar a doua zi, 1 octombrie, și luni 30 septembrie, când l-am vizitat, era ultima mea seară petrecută la Paris. Orașul îl vizitasem în mare, umblând pe jos și cu metroul ore în șir, de la Sorbona și Notre Dame, la Palatul Tuilleries, piața Vendôme, Arcul de Triumf, Turnul Eiffel, biserica Sacre-Coeur și Place Pigalle, până la Louvru și mormântul lui Napoleon. Ultima zi o rezervasem întâlnirilor cu prietenii, dar ia-i de unde nu-s! Dan Culcer stătea lângă Paris și nu-i putusem obține telefonul, Vicu Iluțiu era obosit după un week-end prelungit și intenționa să doarmă, Sanda Danciu avea musafiri, Horea Bădescu era în Belgia, Dinu Flămând în țară, iar Al. Papilian nu răspundea la telefon. Singurul „prezent la apel“ a fost George Astaloș, întors tocmai atunci dintr-o călătorie în Portugalia, unde i se pusese în scenă *Robespierre*, una din ultimele

sale piese. I-am propus să ne vedem în oraș, dar scriitorul, fără fasoane și farafastăcări, m-a invitat la el, oferindu-mi toate amănunțele necesare pentru a ajunge în Boulaivilliers, *vis-à-vis* de Radio France, într-o stație a autobuzului 22, care mă lăsa chiar în fața blocului, sub fereastra de la etajul I, unde compatriotul meu își avea locuința. Am coborât din autobuz în stația precizată cu un avans de aproape o jumătate de oră, lăsat intenționat, ca marjă de eroare, spre a putea fi punctual, și am făcut câțiva pași prin cartier, în căutarea unei cutii poștale, căci luasem cu mine mai multe ilustrate pe care n-am avut timp să le pun la poștă. M-am învârtit apoi în jurul unui magazin, de unde intenționam să iau o mică atenție, o sticlă de vin, flori sau ceva asemănător, după care am renunțat la amândouă variantele, deoarece, dacă aș fi luat vinul, aș fi exclus-o din combinație pe soția sa, iar dacă luam florile l-aș fi dezamăgit pe prietenul meu, așa că am luat niște fructe și, la ora respectivă, sunam deja la ușa apartamentului. Mi-a deschis un bărbat brun, cu părul încă negru și dantura perfectă, în ciuda celor aproape 70 de ani, câți îi are (fi va împlini în acest an, 2003, pe 4 octombrie!), îmbrăcat în negru, culoarea sa preferată, cu o mină afabilă, ușor zgomotoasă, păstrată chiar și după ce am fost prezentat soției sale distinse, care lucra ceva la un calculator, venind apoi, pe tot parcursul celor trei

ore și jumătate de conversație, cu un vin roșu în față, să ne mai întrerupă discuția, cu câte o întrebare sau două legate de text. Apoi conversația s-a desfășurat fără un plan precis, alambicată și vije-lioasă, în jurul unor personaje, fapte și întâmplări legate de viața interlocutorului meu, care sărea cu dezinvoltură de la un subiect la altul, cucerindu-mă prin nedomolita-i vivacitate și spontaneitate. Am vorbit despre originile bucovinene ale familiei Astaloș, în ascendența căreia se află și un important episcop catolic, despre peregrinările sale prin lume, despre Jonesco, Beckett și Cioran, despre alți scriitori pe care i-a cunoscut și cu care a purtat o vastă corespondență. Spre exemplificare, mi-a deschis dulapul alăturat, în care își păstrează o bogată corespondență, ordonată și clasificată alfabetic, în nenumărate registre și dosare care numără sute și mii de scrisori, interlocutorul meu fiind un mare iubitor al genului epistolar. Îmi amintesc chiar că și noi ne-am cunoscut prin intermediul scrisorilor. Era în 1995, când, publicând la Oradea, în Editura Cogito, o ediție din scrierile evasinecunoscutului Grigore Cugler, ce relua între copertele ei atât primul său volum apărut în țară, *Apunake și alte fenomene*, cât și cel scos în exil, după moartea autorului, de către Ștefan Baciu, sub titlul *Vi-l prezint pe Teavă!*, volum primit din îndepărtata Australie grație prieteniei care mă leagă de Lucian Boz, am primit o scrisoare de la George Astaloș. Volumul s-a bucurat de un neașteptat succes și printre scrisorile de felicitare primite s-a numărat una și de la George Astaloș, care îmi scria de la Paris, bucurându-se că acest mare scriitor necunoscut al avangardei românești intră din nou în circuit. Cu acel prilej îmi cita și câteva versuri, păstrate și auzite de el din folclorul literar, care ar fi întregit creația lui Grigore Cugler cu încă o inedită, dacă versurile n-ar fi greu de reproduș pentru niște urechi mai simandicoase. I-am răspuns și așa am ajuns și eu să mă număr printre corespondenții clasați de Astaloș în dulapul său fermecat. I-am povestit cum la Madrid, de unde veneam, am luat parte la acțiunea de recuperare a bibliotecii lui Traian Popescu, ajunsă pe mâinile a două amatoare de căpățuială din Tulcea și a unui așa-zis prieten de familie, care, sub ochii mei muștrători, a luat pentru sine conținutul unui întreg scrin plin cu cărți, spunând că acestea i s-ar cuveni. Celelalte au ajuns, cu chiu cu vai, împachetate și mutate în spațiul ambasadei noastre de la Madrid, care a promis că un important lot din ele vor ajunge în patrimoniul Bibliotecii Exilului Românesc, pe care am creat-o la Cluj, sub auspiciile Asociației Scriitorilor. George Astaloș mi-a promis că este și el de acord să ne doneze o bună parte din corespondența sa.

La plecare, scriitorul mi-a pus literalmente în brațe un teanc întreg din cărțile sale, între care recenta tragicomedie istorică în două acte *Robespierre*, apărută la Paris în Editura Tritonic (2002), mai multe antologii ale literaturii române și cartea sa de *Utopii. Eseuri urmate de confesiuni biografice*, scoasă de Editura Vitruviu, în 1997. Mai ales această din urmă carte mi-a fost recomandată spre lectură, ca una care l-ar reprezenta cel mai bine în actuala etapă. Căci, așa cum spunea scriitorul, el se modifică, se colorează periodic altfel, devenind de fiecare dată un altul...

Luată cu mine la Louvain, cartea lui George Astaloș despre *Utopii* mi-a ținut de urât și m-a

împiedicat să mă plictisesc, așa după cum mă prevenise Astaroș la Paris. Scriitorul m-a însoțit astfel în camera de hotel de la „La Royale“, atunci când vremea bună nu mă scotea afară și în weekendurile când n-am plecat la Amsterdam sau la Copenhaga, dar lecturile din George Astaroș au echivalat ele însele cu o utopie, cu traversarea unui întreg imperiu al visului și al himerelor epocii moderne, o intrare în lumea ficțiunilor pe care el le trăiește spectacular, ca un adevărat cetățean al universului ce se află.

Care sunt de fapt acestea? Ca un adevărat om de litere ce este, utopiile sale aparțin tot acestui spațiu al literaturii, și anume: poezia, teatrul, limbajul ca spațiu al comunicării și al reprezentării simbolice (*landmark*). Textul cărții sale, destinat unei edituri americane, dar apărut și la noi, respiră o mare propensiune de evadare din cotidian, din rutina și șablonarismul vieții noastre artistice, comunicând o mare dorință de desmărginire a conceptelor, de fugă de sine însuși. Cartea de față mărturisește, poate mai mult ca altele, natura eruptivă a autorului ei, spațiul unor fermentații spirituale inconformiste, nedisciplinate, nesupuse rigorilor încetățenite. În deplin acord cu avangardiștii pe care îi prețuiește, Astaroș penetrează dincolo de membrana de convenții a veacului, așezându-se de partea înnoitorilor, a fanteziștilor. Cele patru propuneri de înnoire artistică sunt dublate de tot atâtea confesiuni zise „biografice“, prin care structura aventurieră a autorului se definește mai bine decât prin cele patru „disertații“. *Disertație asupra argoului, Vocația poeziei în era tehnologică, Pluridimensionalitatea teatrului și Oul agorei* sunt bruiate oarecum din interior de o privire hiperlucidă și uneori autoironică, ce simte nevoia unei autopersiflări, a unei căderi în gol, dar și a unei „trairi“ menite să repună lectorul pe picioarele proprii, după tratamentul de șoc ce i-a fost administrat. Cele patru disertații, scrise cu mult timp în urmă, iar altele rescrise acum, își găsesc corolativul în această serie de mici fragmente autobiografice, cu aerul unor „fugi“ muzicale, care întăresc și dezvoltă tema melodică din text, îndepărtând atenția spre context sau meta-text, acolo unde imaginația utopică a autorului are și unele aderențe la real. Aceste evadări bine ticluite înlesnesc, ocazionând fluidului prea concentrat să scape prin aceste supape într-un fel de abureală alternativă, revigoratoare. Personaj pitoresc, dar deloc comod, George Astaroș își creează prin aceste „racursiuri“ un fel de „tunel al timpului“ prin care scapă dintr-un orizont ideatic bine definit prin aceste multiple ferestre pe care le deschide în fața cititorului. Astaroș ține să devină aici propriul său personaj, cu care se desfată în diferite ipostaze, îl lasă să evolueze pe cele mai variate partituri, îl plimbă prin medii diferite, trăind aventura cunoașterii de la agonie la extaz și viceversa, cu alura unui roman polițist sau de aventuri, netrucat, colcăind de neprevăzut și senzațional. Momentele autobiografice devin în fond mici povestiri, mici insule de epic, colcăind de magma „megalomanică“ a autorului, rareori temperată, și de cele mai multe ori lăsată să zburde în voie, după chiar tipicul din prefață, care fixează regulile jocului prin agreabila formulă *Invitație la megalomanie*. Deși autorul ne asigură că ideea acestor mărturisiri ar fi aparținut editorului său american, noi înclinăm să credem că ideea i-ar aparține în întregime și că, oricum ar fi trasat el planul acestei construcții, în final autorul ar fi recurs la aceeași stratagemă, indiferent că ar fi fost invitat sau nu.

Primul text al utopiei lui Astaroș este dedicat argoului, văzut ca un mod de comunicare para-

lelă, dar și ca utopie a comunicării, deși apelul la argou a înviorat multe texte literare, conferindu-le o aură de ambiguitate și mister, căci „*A stăpâni o limbă înseamnă «a o gândi» și a o reprezenta în spiritul simbolurilor unităților ei lingvistice*“. În concepția sa, numeroși scriitori francezi s-au implicat în procesul de primenire lingvistică, noțională și sintagmatică, iar rezultatele acestor aporturi proprii pot fi cuantificate: „*În literatura franceză a secolului douăzeci, un Anatole France, un Marcel Proust sau, într-un alt registru, un Louis-Ferdinand Céline ori Auguste Le Breton ilustrează perfect contribuția idiolectală la revigorarea structurilor sintactice ale limbii. Sub acest raport, distingem însă doi vectori idiolectali și, implicit, două modalități de a contribui la emanciparea expresiei. Un vector, dinamizat de factorul eleganței transpunerii (Anatole France, Marcel Proust, de exemplu), alt vector, stimulat de discursul popular-argotic (Louis Ferdinand Céline, Auguste Le Breton), ambii vectori fiind la fel de fertili în materie sintactică, în pofunda naturii lor discursive diametral opuse*“. Cu acest prilej, el întreprinde incursiuni documentate în istoria argoului francez, ale cărui origini le semnalează în secolul al XII-lea în povestirea lui Jean Bodel d'Arras, *Le jeu de Saint-Nicolas*, unde întâlnim un prim cod lingvistic folosit de tâlhari, și tot cu prilejul procesului unei bande criminale s-a alcătuit la 1554 un prim glosar de argou din istoria vorbirii paralele. Bărbierul Perrenet Le Fournier a redactat apoi un alt glosar argotic, cercetare care s-a îmbogățit pe parcurs cu studii asupra limbii lui Villon sau asupra unor poeme provenșale, ajungându-se apoi ca el să intre în preocupările unor lingviști ca Vidocq, Henri Estienne, Pierre Guiraud, J. Marrouzeau, ultimul fiind autorul unei sinteze binevenite asupra argoului. Autorul ne furnizează în continuare marea surpriză de a ne oferi un rezumat al *Mizerabililor*, realizat de un argoticin, produs lingvistic de cel mai mare interes, cu trimiteri și la folosirea argoului în proza românească actuală, în special în romanele lui Mircea Nedelciu, Nicolae Iliescu și Sorin Preda. Cercetarea argoului românesc a fost, după părerea sa, mult întârziată și, în afară de o lucrare mai veche a lui Lazăr Șăineanu, el nu cunoaște studii notabile. Regimul comunist a torpilat orice acțiune mai serioasă de investigare a domeniului, între care și proiectul său de a realiza un *Dicționar de argou român*. Limbajul argotic a rămas însă o continuă preocupare a sa, vizibilă în scrieri ca *Jurnalul unui hoț de bună-dimineață, Cânturile de ocnă, Glosele vorbirii paralele, Mirosul banilor sau Poemele retorice*, argoul fiind, după el, o modalitate de îmbogățire a expresivității literare de pretutindeni. Paginile rememorative din *În întâmpinarea argoului* intenționează să ne expliceze cauzele interesului său pentru argou, născute destul de timpuriu în zorii unei copilării nefericite, care l-au dus în contact cu închisoarea la vârsta de 12 ani, când a scris și primul poem, iar apoi a cunoscut un alt mediu argotic, cel al armatei. Lumea misterioasă a delincvenților și pușcăriașilor l-a urmărit din copilărie, când a citit în ziarul *Momentul* povestea incredibilă a unui spărgător de talie internațională, pe nume Broitmann, a cărui „lovitură“ relatată cu lux de amănunte de către scriitor, seamănă cu un adevărat roman de senzație. Adevăratul George Astaroș nu se poate descifra nicăieri ca în aceste pagini de adevărată și magistrală proză.

Cel de al doilea proiect utopic al lui George Astaroș vizează starea poeziei în perioada tehnologică, perioadă în care accentuarea alienării omului va da naștere la o tot mai mare nevoie de

poezie. În lupta dintre poezie și tehnică, el susține că va câștiga poezia, și chiar dacă dezvoltarea tehnologică l-a marginalizat pe poet, el nu va putea fi înlocuit niciodată de mașină, deși se tinde la elaborarea unui limbaj informatic universal. Supraviețuirea poeziei prin tehnologie este credința utopică a acestui mare îndrăgostit de poezie, căci „*poetii născuți și formați în era tehnologică vor ști să-i restituie vocației poeziei titlurile ei de noblețe*“.

Confesiunea biografică corespunzătoare acestei „disertații“ este pentru cititor o interesantă luare de contact cu preocupările poetice ale autorului și cu vexațiunile trăite în România de pe urma acestei pasiuni. În același timp este un mod discret de a face o mică istorie a curentelor de avangardă în poezie și a rolului jucat de români în afirmarea pe plan internațional a unor interesante și originale idei asupra poeziei.

După poezie și limbaj, un alt element de purtătură utopică în ordinea naturală a lumii este teatrul, pentru care el preconizează ideea de structură spațială, de pluridimensionalitate și de extindere, fapt care ar reprezenta pentru el o adevărată utopie a reprezentării. Ideile sale sunt compatibile cu încercările similare întreprinse de „teatrul sărac“ al lui Grotowski, sau „teatrul cruzimii“ al lui Artaud, tezele sale integrându-se acestor concepte inovatoare ale secolului XX, la articularea cărora a contribuit cu o sumă de idei încă de pe când era în țară, în 1971. Proiectul unui model de „landmark“ pentru un oraș al viitorului definește structura utopică esențială a acestui creator, în stare să vizeze la tot felul de proiecte utopice, care ar mîna lumea înainte și ar lipsi-o de stereotipie, George Astaroș definindu-se astfel pe sine ca un vizionar, trăind la dimensiune planetară toate mutațiile din sfera artisticului. Gândirea sa novatoare și nonconformistă trebuie salutată și aplaudată ca o formă perpetuă de „tinerete fără bătrânețe“, căci, în viitorul îndepărtat, nu se știe dacă proiectele sale vor rămâne sau nu la stadiul de utopii și nu vor cunoaște insolite aplicații în practică. ■

Peisaj urban cu vagabonzi și cerșetori

Textele care urmează după această scurtă introducere fac parte dintr-un experiment care a răvnit să obțină un hibrid între reportaj social (anchetă pe viu a unor chestiuni sociale acute precum cerșetoria, vagabondajul, toxicomania juvenilă în Cluj) și proză jurnalistică. Metoda recomandată pentru a obține aceste texte a fost aceea a antropologiei urbane narrative, prin care investigatorul se implică în ancheta sa, notându-și propriile reacții la subiecții analizați minuțios.

Pe de altă parte, aceste texte au pornit de la ideea generală de alteritate în mentalul colectiv, așa cum este ea percepută astăzi în România. Psihologia celorlalți, a marginalilor, exclușilor, diferiților, paria, outsiderilor (și

mai există multe alte denumiri în șir) preocupă nu doar cercetătorii avizați, ci și tinerii care înțeleg să reacționeze la realitatea care îi înconjoară. Existența unei "conștiințe rele" este o obsesie a vremurilor noastre și este bine că obsesia nu rămâne neinvestigată, ci este pusă sub lupă și cercetată. De ce ei sunt alfel decât noi? Cine sunt ei, ceilalți? Misiunea autorilor și textelor care urmează a fost tocmai aceea de a inventaria componentele diferiților care se află în preajma noastră, pe stradă, în cotidianul vizibil.

Ruxandra Ceserceanu

Intro: Cobai sub soare nemilos?

Iată-mă în fața problemei: cum aș putea să-i abordez? Acest gând mi-a trezit neliniști în privința legitimității demersului pseudo-jurnalistic. Și nu este vorba despre timiditate și nici măcar de jenă, ci de cu totul și cu totul altceva: ce drept am eu să intru într-un fel sau altul cu bocancii – că altfel nu pot să mă exprim – în sfera intimă a acestor nefericiți? Teama mea cea mai mare era aceea de a nu răni sau de a nu îi face să retrăiască niște momente pe care în mod sigur ar fi dorit să le uite.

Nevoia unei asemenea mărturii nu se naște din dorința de a dirija simpatia către unul sau către altul dintre interlocutori, ci pur și simplu pentru a motiva anumite stări de fapt, care ar putea fi percepute ca neajunsuri. Informația nu este completă, pentru că subiecții adesea întâmpină dificultăți în a-și etala experiențele de viață în fața unui necunoscut. Iar eu, pseudo-jurnalista, am preferat să nu forțez nota. La urma urmei nu sunt informații de interes public, ci date din sfera intimă a unor persoane foarte reale care trec prin clipe dificile.

Uneori mângâiem un câine comunitar sau chiar îl hrănim, dar unui cerșetor nu-i adresăm nici măcar un cuvânt. Îi aruncăm în scârbă o monedă și nici măcar nu o facem pentru el, ci ne cumpărăm liniștea. Liniștea pentru nepăsare. De aceea, în timpul oricărei discuții, ei simt nevoia de a se apăra, de a construi un scut protector. Sunt circumspecți sau poate chiar speriați. Cu greu reușești să le câștigi încrederea. Și nu înțeleg din ce cauză o persoană necunoscută se interesează de viața lor și le adresează o vorbă bună.

Sunt OAMENI, nu cobai sub soare!

Irina: "Eu nu cer de la nimeni..."

Are 54 de ani. Am întâlnit-o în apropierea Facultății de Geografie, în mijlocul Clujului. Este mică de înălțime și are fața rotundă și plină de pete mari, roșii. Un chip pe care cu greu îl poți uita, tocmai datorită acestei trăsături fizice neobișnuite. Ochii însă sunt de un albastru deschis nemaivăzut. Și chiar mai important: sunt niște ochi sinceri. Poartă haine mult prea groase pentru această perioadă a anului: o pereche de bocanci care odată au fost negri, acum sunt de un gri spălăcit; pantalonii sunt foarte groși și are mai multe bluze tricotate pe ea. Hainele-i sunt rupte, lucru pe care încearcă să-l ascundă cu ajutorul unui halat lung și înflorat pe care îl strânge în

jurul corpului. Baticul negru nu lasă să se între-vadă nici măcar o șuviță din păr. Bănuiesc că este căruntă.

Pe Irina am zărit-o de la depărtare. Stătea așezată lângă o gură de canal. Nu mi-am putut da seama dacă cerșește sau dacă, ținând cont de vârstă și de căldura de afară, se odihnește. Ședea pasivă, fără a arunca vreă privire tinerilor trecători. M-am apropiat, în speranța că o voi auzi cerând bani sau căutând orice semn care să îmi arate că este cerșetoare. Dar, nimic! Nu poți considera un om cerșetor, doar pentru că este îmbrăcat sărăcăcios! În sfârșit, un tânăr se caută prin buzunare și îi dă ceva mărunt. Ei bine, aceasta era dovada de care aveam nevoie.

M-am așezat lângă ea și m-am prezentat. S-a uitat mirată și m-a salutat foarte politicos. Părea derutată. I-am spus că sunt studentă și că realizez un studiu despre sărăcie, apoi am rugat-o să-mi răspundă la niște întrebări, numai dacă dorește. M-a privit complet dezorientată. *Nu știu dacă o să vă pot răspunde, eu nu am școală.* Am asigurat-o că întrebările vor fi foarte simple; am încurajat-o spunându-i că se va descurca foarte bine, lucru de care eram foarte convinsă. O milă imensă m-a cuprins pentru această doamnă, iar ochii aceia albaștri și blânzi erau pe punctul de a mă dezarma complet.

S-a născut în Timișoara, unde a făcut și școala – are doar opt clase. Copilăria nu a fost dintre cele mai fericite, mai avea cinci frați, iar situația financiară nu era deloc roz. Lucrau pământul. În Banat l-a cunoscut pe actualul soț, cu care s-a căsătorit înainte de a împlini 20 de ani. Când îmi vorbește despre soț, ochii i se umplu de lacrimi. Au venit împreună la Cluj-Napoca și s-au angajat amândoi la fabrica *Clujeana* unde au lucrat până în anul 1989. După revoluție au fost disponibilizați. Nu are nici o reacție față de vreun regim politic pentru că și-a pierdut slujba și am impresia că odată cu disponibilizarea a pierdut orice contact cu lumea reală. A încercat să se angajeze, dar nu a luat-o nimeni pentru că nu avea vârsta potrivită. *Acum caută tinere așa ca dumneavoastră, nu mă mai ia pe mine!* Am zâmbit amar și m-am gândit că nu are rost să-i explic faptul că tocmai *tinereii* ca mine întâmpină o groază de dificultăți în găsirea unei slujbe sau că frumoasa noastră patrie este plină de absolvenți de facultate care au deosebitul statut de șomeri. Oricum, nu ar fi înțeles cum de este posibil acest lucru.

Îmi spune că soțul este bolnav și ochii aceia care începuseră să mă obsedeze i se umplu de lacrimi mari. Nu o întreb de ce afecțiune suferă pentru că sunt absolut convinsă că va începe să plângă în hohote. Încerc să schimb subiectul. Proastă alegere! O întreb dacă are rude apropiate

care să o ajute: copii, frați, surori. Fără să vreau fac chiar mai mult rău. Îmi șoptește printre sughițuri că nu mai știe nimic de frații ei de multă vreme și că... are un băiat. Este căsătorit și cu patru copii, nepoții ei, dar că nu o poate ajuta pentru că nici el nu are de unde. *E greu în ziua de azi!* Face pauze lungi; fiul reprezintă un subiect foarte dureros. Prefer să nu răscucesc cuțitul în rană.

Unde locuiește? Nu mai are apartament pentru că și-a pierdut slujba. Încerc să aflui mai multe despre asta, dar preferă să ocolească subiectul. În mintea ei relația cauză-efect este clară, în ceea ce mă privește rămân într-o ceață completă. Îmi spune în schimb că în prezent face curățenie la Clinica de TBC din oraș și că *fetele* au fost drăguțe și i-au dat o cămăruță în care să locuiască împreună cu soțul. Nu este plătită pentru această muncă, dar primește câte ceva de mâncare. În plus *fetele*, asistentele în special, îi mai aduc câteodată de-ale gurii de acasă, mai ales de sărbători. Acum de Paște a mâncat foarte bine, *fetele* i-au adus multe bunătăți: ouă roșii, carne, prăjituri. Zâmbeste și ochii încep să-i strălucească. Discuția despre *fete* o face să se simtă în largul ei; vorbește despre ele ca despre propriii copii – singura familie pe care pare să o mai aibă.

Nu câștigă mult: 25-30 de mii de lei pe zi, din care își cumpără de mâncare. Duminica, după slujbă, stă pe lângă biserici și face *mult mai mulți bani: în jur de 50 de mii de lei.* Își cumpără atunci câte o înghețată, pentru că îi place foarte mult. Îmi spune asta chicotind, iar fața aceea mare se umple de un zâmbet imens. Este prima oară când o văd râzând și pare o cu totul altă persoană. Dintr-o dată se oprește și se uită intimidată. Credea că a uitat a râde, de aceea devine tăcută și foarte timidă.

Eu nu cer de la nimeni, dacă vrea cineva să-mi dea ceva bine, dacă nu... , eu nu cer de la nimeni! În mod paradoxal, această femeie reușește să rămână demnă. Cei mai mulți oameni aflați în situația ei nu reușesc. Nu întinde mâna, nu pentru că i-ar fi rușine, ci pentru că ea consideră (deși în minte nu are clar conturată această idee) că dacă ar cere atunci ar face oarece presiuni asupra oamenilor. Dacă cineva hotărăște să o ajute, trebuie să fie din proprie inițiativă. În special tinerii îi dau bani, adulții întorc capul când o zăresc. Nu o deranjează acest lucru: este sărăcă și nu îi este rușine.

Experiența de pe stradă (cerșește din 1991) pare să-i fi dat o oarecare înțelepciune. Nu vrea să deranjeze pe nimeni și de aceea, la rândul ei, nu este deranjată de nimeni.

Histriona Elisabeta

Pe Elisabeta am întâlnit-o în apropiere de Regionala CFR. O aud de la depărtare cum cere o țigară unui tânăr. Acesta scoate una din pachet și i-o aruncă în scârbă, după care își continuă drumul. Când ajung în dreptul ei, trage puternic din țigară pe care o ține între două degete tremurânde. Primul impact este unul olfactiv: emană un miros puternic de mizerie, atât de gros încât simt cum îmi invadează ficcare por. Încerc să trec peste senzația de dezagz profund pe care o simt și mă așez în apropierea ei.

Hainele îi sunt foarte murdare, la rândul lor. Este îmbrăcată într-un palton gros, dar nu reușesc să-mi dau seama care ar putea fi culoarea acestu-

ia: este plin de praf și noroi. Pe cap are o căciulă tricată care-i ajunge până deasupra sprâncenelor. Este așa de murdară, cum n-am mai văzut vreodată pe cineva în toată viața mea. Trebuie să recunosc că acest lucru îmi creează un enorm disconfort. Un strat gros de jeg îi acoperă fața și mâinile (singurele părți ale corpului aflate la vedere) ca o crustă.

În sfârșit, mă prezint și îi spun că realizez un studiu despre sărăcie. Cu glas tănguitor îmi răspunde că nu știe nimic despre acest subiect. O asigur că nu îi voi pune întrebări grele și, în final, acceptă să purtăm o conversație. Mă studiază atent, ochii i se învârt dintr-o parte într-alta. Instinctual, îmi strâng geanta sub braț. Abia acum pot începe discuția!

Îmi spune că are 80 de ani, deși pare mai tânără, și că cerșește de trei ani, de când i-a murit soțul și a lăsat-o *singură pe lume*. Se străduiește să dramatizeze, dar nu lasă să se vadă decât o suferință de paradă – prestația scenică fiind lamentabilă. Nu cred că a lucrat vreodată, deși îmi spune că a muncit pe șantier. O întreb unde anume și răspunsul ei e vag: prin toată țara. O bănuiesc de munci mai puțin cinșite, dar nu o întrerup. Îi dau chiar impresia că eu cred tot ce afirmă și continuu să fiu extrem de politicoasă [...]

Foto: Ziarul Clujeanului

Moșneagul din Buzacu de Sus

Cu o expresie binevoitoare, Gheorghe Bucșa a acceptat să ne răspundă la întrebări. Este bistrițean, din Buzacu de Sus, și are 82 de ani. Pare un moșneag oprit să-și tragă sufletul la marginea drumului. Într-un costum de culoare incertă, bătând în negru, lustruit de atâtea purtat, cu un pieptar din oaie pe sub sacou, sub care are o bluză de trening supraelastic la modă acum 20 de ani, în picioare cu niște bocanci negri și rezonabil de curați, bătrânul stă pe o nișă din zidul clădirii, în apropierea stației de troleu. Pe cap are o pălărie de stofă neagră cu bandă gri deschis, iar lângă picioare, sprijinit de zid, stă un rucsac vechi de vânătoare, plin.

Îl întrebăm ce face așa departe de casă: e sărac și vine în Cluj de câte ori i se termină banii *de cartofi*. După ce-și închide casa din sat, se urcă pe tren, vine aici la Regională, unde cerșește (deși cuvântul nu îl descrie, el parcă stă în sat pe laviță și se uită la lume) până la ora 8 seara, când merge la tren.

La Dej și-a stabilit cartierul general, pentru că în gară e lăsat să doarmă. *Mă cunosc acolo și știu că nu beau, nu fac rele*. De aici vine zilnic la Cluj, unde ajunge pe la 7 dimineața. Îl întreb dacă nu cheltuiește prea mult cu biletele și râde de mine încrețindu-și ochii mici și albaștri. Nu-și cumpără bilete, de cele mai multe ori e lăsat să călătorească pe gratis, rareori se întâmplă să dea, așa, vreo 5 mii la naș.

De la tren vine direct la Regională, doar aici se simte în siguranță – în apropiere e un post de Poliție, unde poate apela la nevoie. Pentru că pe el nu-l mai amendează de o vreme nimeni. A primit la început vreo trei amenzi, pe care nu le-a plătit, bineînțeles, de unde s-a scos 1.200.000 de lei. Acuma polițiștii îl cunosc și-l lasă în pace. O dată niște jandarmi l-au dus, împreună cu alți cerșetori, la secție, să-i ia datele, dar șeful de post l-a lăsat să plece: *De ce l-ați adus pe moșul? Știți că nu bea, nu face scandal. Lăsați-l în treaba lui*.

Ne povestește despre țigani care-i fură și-i bat pe cerșetori: *Anu nu vin, că se tem de poliție. La un bătrân i-o luat ieri banii în față la biserică și l-o și bătut. La mine nu vine, ia acolo-i Poliția*. I s-a întâmplat o singură dată să fie prădat, dar nu a fost bătut.

Țigani acționează de obicei câte doi, unul imobilizează victima, iar celălalt caută banii. Dar nu numai țigani fură de la cerșetori, ci și cerșetorii mai tineri sau mai în putere de la cei bătrâni și slabi. Povestește faptele fără resentimente, detașat, cu o mimică de om care înțelege mersul lucrurilor.

Doamna Maria Guga

M-am așezat lângă ea pe parapetul de beton din fața unei cofetării și-am început discuția, după ce am convins-o că nu sunt de la ziar sau de la televiziune. Cu un batic gri din supraelastic, cu un jersu gros pe ea, pantaloni negri care dezvăluiau șosete groase plușate îndesate în niște vechituri de adidași, cu o bucată de carton (care îi descria situația) la piept, femeia aștepta placidă pomana. Pe jumătate întoarsă cu spatele la mine, cu momente de neîncredere în care întrerupe comunicarea, pe jumătate doritoare să-și spună povestea, mi-a făcut un portret coerent al ultimilor patru ani din viața ei.

Maria Guga cerșește pentru că de patru ani nu mai are casă și stă *pe Someș* împreună cu fiica ei de 40 de ani, cirotică, cu cei patru nepoți. Nu am curajul să întreb dacă de la băutura se trage boala fetei, iar bătrâna are ceva ce descurajează apropierea indiscrete. Înainte locuiau cu toții într-un apartament cu patru camere proprietate personală, pe strada Cojocnei nr. 3, pe care, din pricina cheltuielilor prea mari, a încercat să-l dea la schimb plus diferență de bani cu un apartament de trei camere din Grigorescu. Lucrurile nu au mers însă așa cum doreau cele două: *Ne-o înșelat, nu ne-o dat nimic. Așa ne-o fraierit, că am semnat că am primit 80.000.000 de lei și un apartament, când nu am văzut nici bani, nici casă*. Tristă, bătrâna deplânge moartea soțului, acum 21 de ani: *dacă trăia el, nu ne prostea nime*.

După ce au semnat actele în toamna lui 1998, noul proprietar i-a mai lăsat în casă o perioadă, apoi i-a mutat în apartamentul din Grigorescu, cu toată mobila, hainele și restul lucrurilor. Încă nu bănuia nimeni nimic. Cu atât mai mare le-a fost șocul când, după câteva zile de la mutare, a apărut

proprietarul noului apartament și le-a cerut să iasă afară din casa lui. Debusolate, l-au căutat pe cumpărătorul cu care semnaseră actele. Acesta s-a mai deranjat să le găsească o chirie pe calea Mă-năștur nr. 9, ca mai apoi să refuze să le mai vadă.

Când nu au mai putut plăti chiria și și-au dat seama că au fost înșelate, că nu mai primesc nici un ban din cele 80.000.000 promise, s-au întors pe Cojocnei, la apartamentul care era închis. Au spart ușa și s-au reinstalat în casă. Au fost lăsați în pace o perioadă, iar notara pe care au consultat-o în problemă le-a sfătuit, se pare că în complicitate cu escrocii, să stea liniștite, că nu se va întâmpla nimic. Așa au făcut până când, în 11 noiembrie 1999 s-au trezit cu ordin de evacuare emis de tribunalul Cluj.

Se oprește să mi-l arate, îl caută în plasa de la picioare, în care zăresc pentru o clipă un amalgam de lucruri și de mâncare. Scoate de acolo un penar vechi chinezesc, de plastic, cu fermoar. Scotoceste printre hârtiile de acolo și-mi întinde actul. Nu pot decât să-l privesc și să ridic din umeri, altfel n-am cum să ajut. Știe asta și mă liniștește cu un râset scurt: *Ți-l arăt numai așa, să-l vezi și dumneata*. Îl pune grijulie înapoi și continuă. După ce au primit actul n-au mai avut încotro și au trebuit să părăsească apartamentul. Nu au avut unde să stea, nici rudele, nici prietenii nu și-au putut permite să ia acasă o familie de șase persoane, cu un venit de 1.650.000 (pensia bătrânei) și două alocații.

Au mers și la Primărie, care *nu ne dă nimica, zice că de ce ne-am vândut casa și care le-a trimis în Pata Rât, să-și facă o colibă acolo*. Nu au putut să stea cu *corturarii, cei mai de jos țigani*, aveau mobilă multă, haine și alte lucruri *din patru camere, vâ dați seama*.

Lenke-bălbâita

Pe Lenke am cunoscut-o în urmă cu aproape trei ani, într-o noapte, pe când dormea lângă biserică Sf. Mihail, și nu m-am temut niciodată de ea. Cu degete subțiri pe care le mișcă delicat, Lenke e bălbâită și își lasă des privirea în pământ

Foto: Ziarul Clujeanului

când vorbește cu cineva, iar această umilință a ei te face să te simți bine ajutând-o, sau măcar dându-i puțină importanță.

Sigur, plăcerea mea în asemenea relații poate porni și dintr-un egocentrism al superiorității, simțindu-mă bine mai degrabă în poziția privilegiată în raport cu o Lenke care mă respectă intrinsec. Cred, totuși, că respectul ăsta față de mine nu e chiar jucat, ci conține și o formă de tandrețe, a ambelor părți. Pe de altă parte, e și manipularea afectivă un mod de a conduce o relație. Sau o armă de apărare. În fine, fapt e că i-am respectat mereu sentimentele și că încă îmi place la nebunie să fiu văzută dând mâna cu ea sau cu alți murdari ai societății, ca într-un fel de frondă.

Lenke educă și ține lângă ea câini și e temperamentală dacă e vorba să se apere, momente când bălbăiala o lasă însă foarte greu să se facă înțeleasă. Numele ei întreg e Nadler Lenke, are 40 de ani și zice că stă pe stradă de șapte. Odată avea un apartament în Mânăștur, pe strada Ciobanului nr. 68, dar acum opt ani a fost dată afară de către administrator. A stat apoi la o prietenă, pe strada Zambilei nr. 21, dar de când aceasta a murit, Lenke locuiește pe stradă: la început, șapte luni în Gară, dar, gonită de poliști, a ajuns să se adăpostească lângă Biserica "Sfântul Mihail", din centrul vechi al Clujului. A absolvit opt clase la o școală ajutătoare din Huedin, iar în 1985 și 1986 a fost internată de către mama ei la Clinica de Psihiatrie din Cluj. A plecat însă de acolo și nu mai vrea să se întoarcă: *Am fost la spital acolo sus, dar era tare rău. Acolo nu este nici mâncare bună, nici nimic. Îi mai rău ca aici. Așa că nu a putut lucra niciodată, iar din partea statului nu primește ajutor social. Nu a mai beneficiat de nici un tratament psihiatric și știe doar atât: așa m-a născut mama, bolnavă la cap. Mama era asistentă, tatăl vitreg, ospătar, și cei opt frați pe care i-a avut au murit toți.*

De altminteri, nu poate avea parte de nici un fel de ajutor din partea statului pentru că, neavând o adresă stabilă, nu are nici buletin valabil și deci nu există pe listele societății. Ca să te afli de pildă pe listele de alocații de case, trebuie să depui la Primărie o droaie de hârtii și mai ales să

ai buletin. Pe când ea are numai câteva pungi de plastic cu farfurii de plastic și cuțite și coji de pâine și resturile unei vieți. Sunt zile în care nu mănâncă nimic, a zis lamentându-se pentru prima dată, dar s-a resemnat repede: *Ce să fac?* Mai spune că merge la biserică și ca să se roage pentru morții și pentru sufletul ei, nu numai ca să cerșească. Ceva mă face să o cred, pentru că argumentele ei au frânturi de o stranie înțelepciune și o formă de pioșenie nedisimulată. *Sigur că mai cred în Dumnezeu. În Dumnezeu cred mai bine ca în oamenii ăștia, răi jumătate și jumătate buni.* Dar Lenke știa să iasă din tristețea ei foarte repede când o tachinam, și îmi răspundea zâmbind șagălnic.

Tânguirea ca formă de supraviețuire

În fața magazinului *Europa* e o bătrânică. Are o expresie plângăcioasă și chiar se jelește încet, sperând să stărnească mila celor care trec pe lângă ea. Mă opresc aproape, o studiez. Are ochii cenușii mici, umezi, adânciți în orbite, acoperiți de pleoapele căzute. Părul cărunt iese în dezordine de sub baticul gros, maro, din lână. Poartă o geacă albastră de tercot, roasă peste tot, descheiată. De sub fusta plisată, bleumarin, ies poalele unei cămăși țesute, de cânepă murdară. Peste fustă are un șorț negru, iar sub canadiană – o bluză groasă, de lână, roasă, cu nasturi. În stână e și un sac de rafie și o bătă de lemn. E încălțată cu bocanci bărbătești, negri.

Mă așez pe vine lângă ea și-i spun aceeași poveste cu materialul pe care trebuie să-l fac pentru școală, poveste din care nu știu cât înțelege sau cât o interesează să înțeleagă. Mă întâmpină cu același glas plângăcios, tremurat cu care cerșea, mai accentuat de această dată: *Vai, așa-s de năcăjiti și de... de... Nu mă iei, Iisus?* Miroase a urină și a grajd.

O țigană de vreo 50 de ani cu un copil de 9 ani se apropie și ne urmăresc. Intervind că spunem ceva despre "școală", țigancă auzind și ne întreabă: *De ce s-o duceți pe bătrână la școală? Dacă tot n-a fost în tinerețe...*, iar puștiul adaugă ceva de o femeie care vine și-o aduce la cerșit pe interlocutoarea noastră, mințind că e fiica acesteia. Nu dau

importanța vorbelor lui, fiindcă mă concentrez la povestea pe care urmează să o aflui. M-am uitat doar preț de vreo două secunde la țigancă. Are o expresie de vrăjitoare rea, mă fixează cu privirea ei neagră, parcă vrând să mă hipnotizeze. Nu-mi place deloc, îmi induce chiar o stare de tensiune, de nervozitate, mai ales că nu ne scapă din ochi.

Bătrâna are 84 de ani și se numește Ana. E din Beclean și a venit în Cluj cu o vecină care și-ar fi făcut milă de ea și i-ar fi spus că aici poate să-și facă ceva bani. Pretinde că e paralizată la mâna dreaptă și la piciorul drept, dar și le mișcă pe amândouă.

Povestea ei e destul de simplă. S-a născut la țară, într-o familie de agricultori cu zece copii. Părinții au fost și ei săraci și necăjiți. N-a făcut deloc școală și s-a căsătorit la o vârstă fragedă, nu și mai amintește exact când. Bărbatul ei a fost în război și s-a întors de acolo bolnav de inimă. L-a îngrijit cum a putut, lucrând la oameni cu ziua, dar el a murit la patru ani după ce s-a întors de pe front. A rămas văduvă la 25 de ani. A muncit pe la case la lipit podelele și la vărui pentru a se întreține pe ea și pentru a-l putea crește pe băiatul pe care l-a avut cu soțul ei. Copilul a mers la școală, a făcut șapte-opt clase, apoi a lucrat și el cu ziua la oameni să-și ajute mama. Tânărul avea, asemeni tatălui, probleme cu inima și s-a stins, la rândul său, cu multă vreme în urmă. Ana nu-și amintește câți ani să fie de atunci. Nu mai are nici un sprijin, pentru că ceilalți frați sau au murit, sau sunt într-o situație asemănătoare cu a ei.

De locuit locuiește în Beclean, într-o "căsuță slabă", în care nu are nici curent, nici apă; pe același glas tânguitor, spune care îi e averea: *n-am numa o mățuă.* Apoi îmi arată două chei identice, argintii, legate cu o sfoară de brâu – cheile casei ei. Atâta are. Atunci când mai vine prin Cluj doarme în gară, dar afirmă că nu a mai fost pe aici decât o dată sau de două ori, iar când vine stă una, două, cel mult trei zile. O întreb dacă are pensie, răspunde că nu are, dar o mai ajută primarul din Beclean și alți oameni care *mai miluiesc*. Unii îi dau mâncare (pâine, supe), alții îi dau hâinicile, rar i se mai oferă și bani, dar puțin, *că lumea nu prea are*. Nu spune însă nici o cifră. Cu sănătatea nu stă prea bine, vecina care a adus-o aici a fost chiar la doctor o dată cu ea.

Cu vocea continuu plângăcioasă, Ana concluzionează: *Răbd tăte năcazurile*. Jelanii ei perpetuă nu mi se pare sinceră; îmi dau seama că îi e greu, dar disting și prefăcătorie în tânguirile ei.

În plus, sunt agitată pentru că țigancă și puradelul ei se tot învârt prin jurul nostru, iar bătrâna se uită speriată la ei. Când mi se pare mie că se îndepărtează, îi întind Anei cu același gest reflex ca și data trecută, niște bani. Ea îi cântărește în mână și țigancă se uită urât, cu aviditate. Puștiul zice să o ajut și pe cealaltă, că e văduvă, i-a murit bărbatul. Îi dau o mie de lei, dar nu pleacă.

Ana ne întreabă neputincios, speriată: *Oare unde să mă duc?* Eli și eu o ajutăm să se ridice și o conducem mai sus, pe o străduță lăturalnică, și îi propunem să vină cu noi până în fața magazinului *Sora*. Bătrâna spune că nu vrea, că e bine până unde am dus-o și mărturisește cu același glas tânguitor că se teme de țigani, că vor să-i ia banii, că a mai fost bătută și prădată de ei în dreptul gării, după ce adunase câte ceva, cerșind pe tren.

Pseudodetașatul: Asaftei Ioan

Miroase a tutun de proastă calitate. E îmbrăcat într-o geacă de tercot, albastră, matlasată, are pantaloni de fâș, verzi, iar pe cap poartă o căciulă neagră cu dungi albastre și mov. Rana lăsată de

amputarea labei piciorului e înfășurată într-o împletitură de mohair roz. Are tenul închis, e bine ras, dar nu pot să nu remarac câteva puncte negre de dimensiuni apreciabile deasupra sprâncenei drepte și în obrăji. Ce mă derutează din start la acest om e seninătatea pe care o degajă chipul și gesturile lui.

Își zice numele ca la școală: Asaftei Ioan. E din Dej și are acum 53 de ani. În Cluj își are casa- spune el zâmbind- în ghetou, adică într-un pasaj dintre blocuri, amenajat într-un fel de gheretă pe care o poți închide cu lacătul. Subliniază că mizeria din bloc nu se aruncă acolo, ci în altă parte. E al doilea pasaj după cel din dreptul Cinematografului Mărăști. Stă acolo împreună cu încă trei bărbați, cunoscuți vechi de patru ani de zile. Ne invită chiar să-i vedem locuința, dar sunt obosită și mi-e groază să merg acolo, deși Ioan Asaftei pare un personaj sincer, pașnic. Îi răspund că mi-e suficient să-mi zică el cam ce se găsește prin ghetou. Aflu că mobilierul e reprezentat de cartoanele pe care dorm cei patru. În afară de cartoane, se mai găsesc pe-acolo pături, paltoane și alte articole vestimentare (pantaloni și bluze). Până în urmă cu trei săptămâni, în ghetou trăia și o femeie, soția unuia dintre ceilalți trei bărbați. Mă îngrozesc și mă întreb dacă în realitate nu a fost soția tuturor. Oricum, a murit. Au îngropat-o cu ajutorul unor studenți de la Teologie, care le-au adus și mâncare și pături.

Laba piciorului i-a fost amputată astă iarnă, în urma unor degerături. A fost operat de un doctor de la Spitalul evreiesc în ziua de Crăciun și de atunci merge din două în două zile la pansat, pentru că există pericolul extinderii cangrenei.

Cerșește prin mai multe locuri în oraș, dar mai ales în Mărăști, pentru că în centru e posibil să fie întâlnit de jandarmi și amendat. Are deja de plătit 700.000 de lei la Poliție, dar nu crede că îi va da vreodată. Primește bani de la toate categoriile de indivizi, dar bătrânii par să fie cei mai darnici cu el. Strânge cam 150.000 de lei pe săptămână. Cu această sumă își poate cumpăra de la second-hand două perechi de blugi și două bluzițe. Are bon marța la o cantină întreținută de o biserică de sus, din Mărăști, unde mănâncă *ciorbă, felul doi*, iar cu ce adună își cumpără pâine, lapte, bere și suc.

Continuu să mă mir de seninătatea lui aproape orientală, de călugăr budist. Își acceptă soarta fără spasme, deși cred că și el și-a dat demisia în fața ei cu vreo patru ani în urmă. Nu

Foto: Ziarul Clujeanului

pare a-i fi rușine de ghetoul lui, dimpotrivă, îl consideră chiar un loc demn de văzut. Locatarii blocului lângă care s-au aciuat el și tovarășii săi mai fac presiuni asupra lor să părăsească zona, pretextând că s-a făcut cald, că afară e frumos, dar nici asta nu pare să-l atingă foarte tare.

Provine dintr-o familie care o ducea destul de bine. Tatăl lui a murit în 1977, dar mama trăiește și încă bine, are bani în bancă – spune el, dar se încurcă în diverse legături cu țigani. Ioan mărturisește că a aflat cum, la nunta pe care un frate al său de 24 de ani a făcut-o nu cu mult timp în urmă, a primit din partea mamei cheile unui apartament și ale unei mașini. Nu justifică atitudinea celei ce i-a dat viața față de el decât prin imoralitatea acesteia.

Fratele Mircea

Pe strada Memorandumului, în apropierea stației de troleu care duce spre cartierul Mănăștur, l-am cunoscut pe Mircea. L-am observat de pe partea cealaltă a drumului și mi-a părut un copil ghemuit, sprijinit de zid. Pe măsură ce traversam strada către el, Mircea creștea și devenea adolescent, mai apoi tânăr, ca, până în momentul când m-am apropiat de el, să înceapă să încăruntzească. Mircea vrea să-mi răspundă la întrebări, așa că mă așez lângă el, la fel ca el. Încearcă să mă oprească spunându-mi că e incomod să stai în poziția aceea, dar nu renunță. Pentru mine nu e incomod să stau ghemuită, e o stare temporară. Mircea e împins de societate să stea în poziția asta, deși e vizibil că nu-i face nici o plăcere. El știe că e un paria, că e altfel, dar nu dramatizează. Încercarea lui de a mă opri să mă așez lângă el se datorează faptului că Mircea înțelege că noi doi nu suntem la fel, că nu se cuvine, prin urmare, să stăm unul lângă altul, în aceeași poziție. Dar eu am refuzat să scriu despre cerșetori, în concluzie, el îmi face onoarea să vorbească cu mine.

Cine este Mircea.

Un bărbat de patruzeci și unu de ani, care stă pe stradă de vreo trei-patru ani. Soția l-a părăsit acum cinci ani. Au împreună doi copii, instituționalizați la Cîsnădie, pe care nu i-a mai văzut de doi ani. Nu-mi spune motivul pentru care nu-i caută, dar am impresia că amintirea soției sale îi face rău. Poate că vrea să elimine din viața lui tot ceea ce are legătură cu ea și de aceea nu-și caută copiii. Așadar, Mircea e singur.

Absolvent a opt clase, cu specializarea de lăcătuș, a lucrat la Întreprinderea 16 Februarie din Cluj-Napoca, unde, în urma unui accident de muncă, și-a pierdut un ochi. În 1992, a fost disponibilizat și o vreme a lustruit papuci, dar nu putea supraviețui din banii câștigați de pe urma acestei activități. Mircea a încercat să se angajeze, dar fără succes. Nu știi dacă a avut o casă a lui și nici nu vreau să-l întrerup cu atât mai mult cu cât acest amănunt nu prezintă nici o importanță. Acum locuiește într-o baracă de tablă pe care i-a dat-o un prieten inginer. Sesizez că îmi accentuează ultima sintagmă pentru că el nu se consideră un cerșetor de rând. Și nici nu este. Hainele lui sărăcicioase sunt foarte curate, deși deduc că nu are nici minimele condiții de trai.

Omul meu vorbește cu mine detașat ca și cum ar da informații despre o altă persoană. Nu mă privește. Mă gândesc că poate îi este jenă de handicapul lui. Chipul său exprimă atât liniște interioară, încât este imposibil să treci pe lângă el fără să-l observi. Aduce mai degrabă cu un misionar care se odihnește și nicidecum a persoană care apelează la buzunarele trecătorilor.

Foto: Ziarul Clujeanului

Singurul lucru care îl trădează este cutia de carton de lângă el, în care se găsec două iconițe și ceva mărunțis. Mircea câștigă în medie 70.000 lei pe zi, dar nu-și ține banii la vedere, de teamă să nu i-i fure boschetarii. În timp ce vorbim, zăresc cu coada ochiului, doi jandarmi care s-au oprit în apropierea noastră, încercând, fără succes, să nu pară interesați de conversație. Văzându-i, Mircea zâmbește și spune destul de tare încît să se audă, că are probleme cu poliția și cu jandarmii care îl amenință și îl amendează mereu. Nu-i pasă. Să-l ducă la închisoare. *Măcar acolo am mâncare, televizor și un pat unde să dorm.*

Fratele Mircea este credincios și se lasă în grija Domnului. Prietenul meu Mircea așteaptă să ajungă la închisoare, dar nu comite infracțiuni. Așteaptă să vină oamenii legii după el.

Fratele Mircea are o gândire fatalistă. Nu pare a regreta ceea ce i s-a întâmplat, dar discursul lui calm și detașat îmi pare că ascunde totuși nevoia de a uita. De a uita și a merge mai departe. Mă ridic și-i mulțumesc că a acceptat să-mi vorbească. Pentru prima dată mă privește și îmi zâmbește. Salutul lui de adio *Lăudat fie Iisus* mă ia oarecum prin surprindere și-i răspund bălbâindu-mă: *Lăudat fie numele Lui*. Zâmbetul lui devine complice ca și cum am avea totuși ceva în comun. De fapt salutul în spirit catolic ne include pe amândoi în categoria umanității.

Nota redacției: Din rațiuni de presupusă pricepere jurnalistică am ordonat textele primite după cum urmează: 1) Domnița Georgescu; 2) Eli Chira; 3) Andreea Iacob; 4) Maria-Magdalena Diaconu și 5) Ada Tocaci. Dată fiind densitatea și, nu o dată, prolixitatea poveștilor adunate de "culegători", ne-am permis să operăm în rândul acestora o a doua selecție, reținându-le numai pe acelea izbutite narativ sau care nu cad în clișee (politice, psihologice, jurnalistice). Câteva concluzii se impun, totuși, din start: cerșetorul român prețuiește cartoful mai mult decât irlandezul lui Joyce, *mafia țigănească* e în toate, nu ne vindem țara și o vopsim tricolor.

Grupaj realizat de
DOMNIȚA GEORGESCU, ELI CHIRA,
ANDREEA IACOB, MARIA-MAGDALENA
DIACONU și ADA TOCACIU

Un dicționar care unește cultura română cu cea norvegiană

– *Sțimate Dle Profesor Arne Halvorsen, îmi face o mare plăcere să vă solicit acest interviu în calitatea Dvs. de românist și autor al Dicționarului Român-Norvegian apărut în 2000 în Norvegia. Prima mea întrebare exprimă o curiozitate: Cum ați devenit românist?*

– Românist am devenit dintr-o simplă întîmplare, așa cum se petrece adesea în viață. Profesorul meu de la Universitatea din Oslo, profesor Leiv Flydal, a locuit în România unde a predat limba norvegiană în anul său sabatic 1966-'67. Înainte de a-și încheia șederea la București mi-a scris și m-a întrebat dacă doresc să preiau cursurile de norvegiană. La acea vreme intenționam să mă specializez în franceza veche dar m-am lăsat tentat să mă îndrept spre acea parte a lumii despre care știam atât de puțin sau aproape nimic. Am stat în București din toamna anului 1967 și pînă în primăvara lui 1968 ca bursier al statului român și, cu timpul, am reușit să reiau predarea limbii norvegice. A fost o perioadă interesantă care ulterior a fost hotărîtoare pentru multe aspecte ale vieții mele. Pentru mine limba română reprezintă o atracție exotică și în ziua de astăzi. Dar ușor nu a fost, nu cred că am reușit să produc o propoziție coerentă în limba română în primele luni. Norocul a fost de altfel – că primul meu profesor de română a fost Cicerone Poghir. El era înconjurat de un grup de studenți și doctoranzi inteligenți și foarte erudiți care m-au adoptat. Și tot aici trebuie să adaug că în vremea aceea la București erau puțini studenți din Europa occidentală. Pentru un timp, împreună cu un finlandez am fost singurii studenți din Europa occidentală care studiam limba română la București. Și chiar dacă eram doar doi studenți interesați Facultatea a plătit un profesor care putea susține prelegeri despre limba română veche. Fascinația pentru română s-a păstrat de atunci, chiar dacă au fost perioade lungi în care nu am avut nici un fel de contact cu România sau limba română.

După ce am revenit în Norvegia în 1968 am făcut un masterat în lingvistică romanică, specializarea română, însă avînd un post de franceză a mai rămas puțin timp pentru limba română. De altfel situația politică din România pînă la sfîrșitul anilor '80 a făcut foarte dificilă menținerea contactului cu prietenii români. Prima mea vizită de după revoluție – în ianuarie 1990 – este una dintre marile trăiri ale vieții mele.

– *Dicționarul Român-Norvegian, al cărui autor sînteți, a apărut în anul 2000 în Norvegia. Biblioteca de studii nordice a Universității Babeș-Bolyai deține 25 exemplare care stau la îndemîna studenților de norvegiană. Cum a luat naștere acest dicționar și cum este el structurat?*

– În cursul anilor '90 – cînd am început să vizitez cu regularitate România ca observator la alegeri – m-am convins că sînt românist. Activitatea mea la catedra de franceză a fost determinată de nevoia unei remunerații și nu de dragostea pentru limba franceză. Mi-am dat seama că cel mai bun lucru pe care îl puteam face era să fac un dicționar prin care să unesc cultura română cu cea norvegiană. Mi-am propus să alcătuiesc un dicționar destul de elementar, dar lexicografii români m-au convins rapid că dacă tot demarez un astfel de pro-

iect volumul de cuvinte ar trebui să fie relativ mare. De altfel am trecut și eu prin aceeași dilemă prin care, cu siguranță, au trecut marea majoritate a lexicografilor: Care cuvinte să fie luate în calcul și care să fie eliminate? Unele reacții ale foarte tinerilor norvegieni care au răsfoit superficial dicționarul arată că am reținut o serie de cuvinte care nu mai aparțin vocabularului tinerilor: ei reacționează negativ cînd găsesc echivalente norvegice la cuvinte pe care nu le înțeleg. (Ei uită desigur că nici un om nu poate cunoaște vocabularul complet al unei limbi.) Mai neplăcut a fost sentimentul pe care l-am avut că dicționarul ar fi fost învechit înainte de publicarea sa deoarece nu am avut acces la toate cuvintele noi care au năvălit în limba română în ultimii ani. Spre exemplu nu există nici un echivalent românesc pentru telefon mobil sau minibank. Dimpotrivă, consider că am reușit să ilustrez numeroasele posibilități de combinare a cuvintelor prin intermediul a numeroase exemple. O viață îndelungată în preajma dicționarelor m-a învățat că nimic nu este mai nemulțumitor decît să oferi un singur echivalent fără indicații privind utilizarea sa.

– *Îmi amintesc de prima noastră întîlnire la Cluj, cînd vă aflați în faza de început a redactării dicționarului, prilej cu care v-am pus în contact cu Institutul de Lingvistică din Cluj. De atunci legăturile Dvs. constante cu Institutul de lingvistică și Lectoratul de norvegiană din Cluj v-au readus în fiecare an pe meleagurile transilvane. În Dvs. limba și cultura română, dar și studiile de limbă și literatură norvegiană de la Universitatea Babeș-Bolyai, au un prieten în Norvegia și prin urmare v-aș ruga să ne împărtășiți cîte ceva despre afinitatea pentru Cluj.*

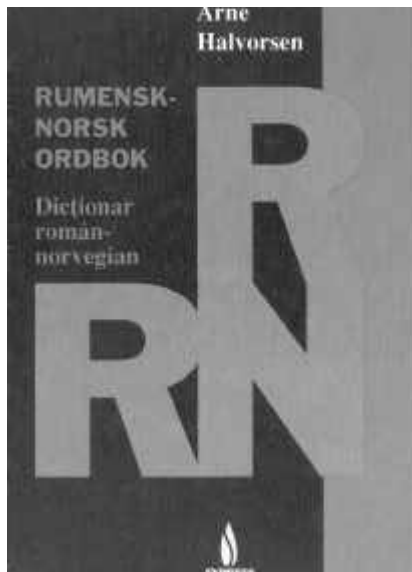
– De ce Cluj? Atunci trebuie să încep prin a recunoaște că prima mea alegere nu a fost Clujul, ci Bucureștiul unde aveam contacte de pe vremuri. Dar cum propunerea mea de colaborare nu a prea stîrmit entuziasm la București, mi s-a părut firesc să mă îndrept spre Cluj, unde știam că există un colectiv de norvegiană foarte activ la Universitatea Babeș-Bolyai. Este o alegere pe care nu o regret. În ciuda faptului că nici unul din grupul de lexicografi de la Institutul de lingvistică cu care am luat legătura nu cunoaște limba norvegiană, colaborarea, văzută din punctul meu de vedere, a funcționat excelent. Cred că nu mi-am dat seama de la bun început de înalta competență a colectivului de lexicografi pe care l-am antrenat în acest proiect.

Iar în ce privește Lectoratul de norvegiană, nu pot decît să fiu impresionat de ritmul în care se dezvoltă activitatea de la an la an, astfel că acum aproape că sînt mai mulți studenți la norvegiană aici decît la Universitatea din Trondheim!

– *Anul trecut, ca o recunoaștere a valorii și complexității Dicționarului Român-Norvegian, vi s-a decernat un prestigios premiu norvegian despre care aș dori să ne spuneți cîteva cuvinte.*

– Asociația scriitorilor de literatură de specialitate acordă în fiecare an un premiu pentru un dicționar. Anul trecut, în afara dicționarului meu au mai fost nominalizate alte două lucrări: un dicționar mai mare englez-norvegian/norvegian-

■ *Profesor Arne Halvorsen, Universitatea din Trondheim*

englez și un dicționar de matematică. Și, foarte surprinzător, premiul mi-a fost decernat mie. Juriul a pus accent pe faptul că acest dicționar este, din perspectivă norvegiană, o lucrare mare de un unic autor pe o piață atât de restrînsă și că acesta trebuie să se fi născut dintr-o mare pasiune. Lucru perfect adevărat.

– *Din cîte mi-ați relatat, ați reușit să aduceți o mare parte a Bibliotecii Alf Lombard la Universitatea din Trondheim. Ce ne puteți împărtăși despre destinele acestor valoroase biblioteci și ale românisticii în Norvegia?*

– După cum se știe, marele românist al Scandinaviei, Alf Lombard, avea o bibliotecă extrem de mare, provenind, printre altele, din cadouri pe care le-a primit de-a lungul anilor din partea Academiei Române al cărei membru corespondent a fost. Institutul de limbi romanică de la Universitatea din Lund, Suedia, a preluat o parte a bibliotecii după moartea lui Lombard, dar chiar și după aceasta au mai rămas 70 m lineari de raft de cărți al căror transport la Trondheim a fost asigurat de facultatea mea. Multă vreme aceste cărți, în parte rare, au fost depozitate în subsolurile Bibliotecii universitare din Trondheim. Acum, în sfîrșit, cărțile au fost catalogate și, prin aceasta, au fost puse la dispoziția publicului. Întrebarea care se pune, pentru cine în Norvegia, în afară de mine? De la mijlocul anilor '90 au existat planuri privind deschiderea unui program de limbă română la Universitatea din Trondheim, plan care a fost actualizat mai ales după ce Universitatea din Oslo a desființat studiile de limbă română. În prezent nu mai există astfel de planuri, iar acum cînd economia de piață domină tot mai mult viața academică se reduc șansele pentru reluarea învățămîntului de română la universități norvegice – cel puțin în timpul vieții mele.

Nu este o cinste pentru Norvegia faptul că noi eliminăm studiile unei limbi cum este româna, în timp ce în România au fost găsite mijloace la Universitatea Babeș-Bolyai pentru înființarea și dezvoltarea studiilor unei limbi mici cum este norvegiana.

Interviu realizat de SANDA TOMESCU BACIU

Împărat și negustori de sclavi

■ *Ovidiu Pecican*

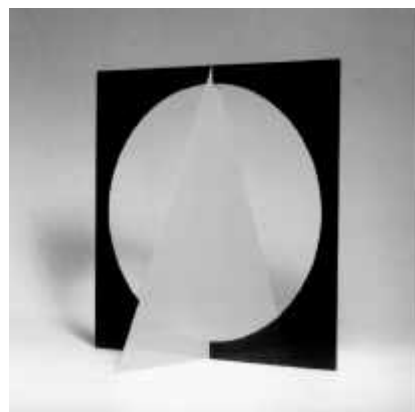
Împăratul Iulian a denunțat traficul cu copii și tineri practicat de unii dintre rromi. Chiar fratele maiestății sale ar fi unul dintre aceștia. Știrea șochează din mai multe puncte de vedere și, nu începe îndoaială, este fără precedent. Întâi de toate, fiindcă dă apă la moară celor care atribuie rromilor lipsa oricărei morale: nu numai că ei se ocupă cu tranzacții reprobabile („Știam noi!”, se vor grăbi unii să respire ușurați, „Poftim! Să-i mai trimiți la școală...”), dar se mai și toarnă unul pe altul, frate pe frate. Se va vedea, deci, în actul împăratului rrom, un gest de vindictă, o altă ticăloșie, o mizerie de la marginea societății asupra căreia nu merită să te apleci.

Unele dintre ONG-urile sau persoanele fizice implicate în laudabilul efort de a înlătura discriminarea și de a asigura dreptul comunităților de rromi la o viață mai bună vor da, și ele, din umeri, cam nemulțumite. Nu e nici de mirare, nici de condamnat. Din perspectiva lor, gestul lui Iulian împărat e ca un fluierat în biserică. S-au dat bani grei pe clipuri romantate, cu rromi blajini și marginalizați. Se fac eforturi de moderare a tonului vehement din presă la adresa infractorilor aparținând acestei etnie, domolindu-se, pe cât se poate, elanul de a insinua că furtul, violul, crima au fost generate de apartenența la o rasă și etnie. Oricât de evident este că nu poate fi așa, că nu

poți incrimina un întreg grup social pentru faptele individuale ale unui certat cu legea, reflexul cultural s-a format deja și este adeseori greu să îl netezești. Or, acum, după ani de trudă în care primele rezultate încep să se vadă în viața publică, vine tocmai unul dintre liderii rromilor din România pentru a arăta cu degetul, amenințând astfel ca tot efectul, dificil obținut, să se ducă pe apa Sâmbetei.

Dar gestul liderului rrom este o premieră sub raportul civismului. Tocmai prin contrarierea, deopotrivă, a celor suspicioși, ca și a suporterilor cauzei rromilor – ca să nu mai vorbim despre rromii înșiși – declarația împăratului Iulian, însoțită de explicații tehnice și la obiect (identitatea exactă a unui copil furat, odinioară, din cărucior, tratamentul la care a fost supus, indicația unuia dintre făptașii proeminenți din domeniu etc.), marchează trecerea într-o nouă etapă a conștiinței sociale a rromilor.

Până acum, tot ce puteai auzi – erau revendicări. Rromii voiau aural confiscat odinioară (de acord, câtă vreme ceea ce s-a făcut a fost abuziv), rromii voiau reparații – tot financiare – pentru Holocaustul ale cărui victime au fost, la rândul-le (și, într-adevăr, sunt destule documente oficiale care arată că până și în România această oroare a avut loc), rromii făceau alianțe politice pe cât de

tare clamate, pe atât de păguboase. Dintr-o dată, însă, împăratul Iulian apare în prim-plan cu o acuză gravă care îi privește pe unii rromi. Dacă ar fi formulat-o oricine altcineva decât un rrom, și dacă trimiterea la fapte și persoane concrete ar fi lipsit, încă ar fi planat dubii. Oare nu cumva asistăm iar, pentru a câta oară, la o grosolană discriminare, la fixarea în cutare a unui țap ispășitor?

Prin declarația la care mă refer, chestiunea rromilor intră în România într-o nouă etapă. Apelul la civism și vigilență, la sancționarea sclavagismului pe care rromii înșiși, uneori sclavi, alte ori vânzători de sclavi, îl practică, este, în orice caz, salutară. Ea deschide o fantă către ceea ce pare să fie elita rromilor, ale cărei semne de maturizare și responsabilizare sunt de salutat. Un împărat care se interesează de soarta supușilor săi începe să devină un împărat adevărat, respectabil. ■

Antisemitismul intelectualilor români

■ *Adriana Mica*

În răspăr cu apatia generală instalată în revistele culturale în ultimii ani, două articole apărute au stârnit un val de reacții polemice cu efect în realinierea pozițiilor intelectuale. Articolele, puncte de plecare ale dezbaterilor, sunt determinate de unul și același motiv: o insuficiență gestionare la nivelul intelectualității române de azi a trecutului politic al unor personalități prestigioase ale culturii și spiritualității române ante și interbelice. Concluzia de fond vizând necesitatea asumării și extinderii examenului critic la o scară mai largă sub auspiciile procesului de decommunizare și defascizare simultană.

Având totuși punctul de plecare în contexte diferite, și traseele acestora se conturează diferit. *Reacția de prestigiu. Reflecții pe marginea unei polemici* de George Voicu a declanșat așa-numitul *scandal al antisemitismului intelectual*. Ceea ce poate surprinde în acest prim caz este supralicitarea – din partea intelectualilor români – a necesității reacției de apărare a prestigiului lui Gabriel Liiceanu, considerat a fi ajuns în paginile revistei *Le Monde* în postura de veritabil lider ideologic al antisemiților din România, și o minimă reflecție asupra concluziei de fond a articolului în cauză, reluată și în recenzia lui Edgar Reichmann. O abordare a problematicei cu totul diferită înregistreză *Scrisoare către prietenii mei români* de

G. M. Tamas, un semnal de alarmă determinat de ascensiunea pe scena politică din România a elementelor populiste și cvasi-fasciste. În acest ultim caz având loc discutarea antisemitismului intelectual al unor elite ale culturii considerate a fi reprezentative pentru perioada anterioară instaurării regimului comunist, precum și a altor aspecte ale trecutului și prezentului câmpului intelectual din România.

Una dintre interpretările posibile ale traseelor diferite înregistrate de cele două articole de presă uzează de conceptele sociologiei intelectualilor, puse în joc de Pierre Bourdieu. Astfel, focalizarea se face asupra mizelor pe care le comportă acestea și care se diferențiază în funcție de poziția autorilor în ierarhia care structurează câmpul intelectual (câmpul intelectual românesc în cazul lui George Voicu și Edgar Reichmann; câmpul intelectualilor democratici central-europeni, în cazul lui G. M. Tamas). Prezentarea în linii mari a dezbaterilor, depistarea și evidențierea punctelor de convergență, dar și a inerentelor elemente de diferențiere sunt necesare pentru determinarea posibilelor cauze care au determinat receptarea atât de deosebită a celor două articole.

Scurtă trecere în revistă a scandalului antisemitismului intelectual din România

Că acest scandal de proporții își găsește punctul de referință în articolul propriu-zis al lui George Voicu sau în recenzarea care i s-a făcut, nu este suficient de clar, dar nici foarte important. În schimb, este foarte important că scandalul generat a antrenat și o remarcabilă serie de personalități atât din lumea culturală românească, cât și din cea internațională, deoarece în interpretarea dată de intelectualii noștri s-ar fi ajuns ca în paginile *Le Monde* Gabriel Liiceanu să fie catalogat ca lider ideologic al grupului antisemit, șef al antisemiților din România.

Punctul de vedere al intelectualilor români nu întârzie să se manifeste. Inițiativa o are revista *22* prin grupajul-serial: *Replică la articolul lui Edgar Reichmann din Le Monde* care, cel puțin în această primă perioadă, până la adâncirea polemicilor⁴, se constituie într-o campanie dusă împotriva lui Edgar Reichmann (George Voicu devenind o victimă implicită), în cea mai mare măsură pentru:

- reabilitarea prestației lui Gabriel Liiceanu, autorii deducând din conținutul recenziei faptul că Gabriel Liiceanu este considerat a fi adevăratul lider al intelectualilor antisemiți din România, proba adusă fiind constituită de poziția adoptată de acesta în cadrul eselui *Sebastian, mon frère*;
- reabilitarea prestigiului intelectualilor români incluși – prin ceea ce s-a dedus că a stipulat recenzia – în tabăra antisemiților.

Aplanarea scandalului respectă rigorile practicilor politicii culturale, determinate de poziția protagoniștilor acestui scandal în cadrul ierarhiei ce structurează câmpul intelectual democratic autohton. Atribuirea lui Liiceanu a posturii de lider al intelectualilor antisemiți se dorește anulată prin indignarea manifestată public și gălăgios față de "enormitățile" pe care le presupune nota recenzentului. Buna credință a lui Reichmann este subminată prin afilierea prezumtivă a acestuia la grupul patronat de Eugen Barbu înainte de 1989. Este una dintre tacticile cele mai eficiente de neutralizare a oponentilor proprii, utilizate de intelectualii critici, a căror identitate se construiește încă înainte de 1989 prin opoziția față de Barbu și anturajul său politic-literar. De asemenea, faptul că Voicu nu beneficiază de suficient capital specific, plasat fiind cu mult mai jos decât Liiceanu în ierarhia recunoașterii în câmpul cultural, face din el o pradă destul de ușoară. În timpul polemicii apăreau articole adiționale sau elemente incluse în cadrul răspunsurilor care informau cititorul asupra acestuia (de exemplu: *Cine este G. Voicu*⁵), impresia finală acreditată despre Voicu fiind cea a unui vânător de antisemiți.

Chiar și faptul că articolul – apărut, în paginile unei reviste de științe politice din țară, cu doi ani înaintea declanșării scandalului propriu-zis – nu a fost învrednicit cu vreun răspuns, confirmă atât postura de marginal a autorului, cât și faptul că poziția lui Liiceanu în cadrul câmpului intelectual autohton este atât de înaltă încât, cel puțin în România, opțiunile sale democratice nu se cer justificate și demonstrate⁷. Se demonstrează astfel că și în cadrul câmpului intelectual democratic român, concluzia lui Bourdieu cu privire la modalitatea de funcționare a câmpurilor intelectuale își păstrează valabilitatea. Capacitatea cuiva de a contribui la producerea adevărului fiind dependentă de doi factori (legați de poziția ocupată într-un anumit câmp): interesul avut în cunoașterea și popularizarea adevărului (sau în ascunderea acestuia, fie față de propria persoană, fie față de alții) și capacitatea de a-l produce.

Epistolarul lui Tamas și al prietenilor săi români

O diferență importantă pe care o comportă articolul lui G. M. Tamas față de cel al lui G. Voicu este că acesta este încadrabil unui apel lansat în interiorul câmpului intelectualilor democrați central-europeni, de către o poziție dominantă în ierarhia care structurează acest câmp. Scrisoarea adresată intelectualilor români este o focalizare determinată de trecutul acestui câmp și de persistența unei anumite părți a trecutului câmpului, ca piedică în calea autonomizării sale și a dezvoltării unui program democratic viabil din punct de vedere politic. Deși anumite segmente ale arhitecturii discursului comportă nuanțări, chiar rectificări, Tamas punctează categoric prin referirea la renunțarea la mitul revoluției democratice din '89, neimplicarea intelectualilor în spațiul public, lipsa unui program de solidarizare și apropiere de populație prin retragerea în elitism și continuarea, pe alocuri necondiționat și necritic, a cultului triadei *Cioran-Eltade-Noica*. Scrisoarea vine în continuarea eseului despre post-fascism⁸ al aceluiași autor și este necesară deoarece, în cadrul țârilor care au reputat succese ale mișcărilor post-fasciste pe scena politică, România constituie un caz aparte. "... despre particularitățile acestui caz trebuie să vorbesc sincer, în sfârșit, cu prietenii mei români"⁹.

Asemenea anilor anteriori, raportarea lui Tamas la intelectualii democrați români este strâns legată de formațiunile politice care concentrează puterea pe scena politică română. „Ne aflăm, în fine, în noiembrie 1996 [...] și sună telefoanele în neștire... și aflăm marea știre. De la Budapesta m-a sunat Gaspar Miklos Tamas ca să mă felicite pentru victoria în alegeri a opoziției democratice”¹⁰.

Scrisoarea deschisă este publicată în *Dilema*¹¹ – chiar în ediția purtând genericul *Intelectualii români față de inacțiunea* –, fiind însoțită de promptele reacții ale lui Th. Baconsky, P. Câmpeanu, A. Cornea, M. Iorgulescu, Z. Ornea și A. Pleșu. Redacția, pentru "... a oferi alternativa viziunii din afară spre înăuntru în dialog cu cea dinăuntru spre afară [...] dacă această polemică cordială ar folosi, de dragul preciziei și al apărării convingerilor reale, la înlăturarea clișeelelor gândirii și expresiei politice corecte, și tot am considera că nu ne-am pierdut timpul renunțând la tradiția scrisorii pierdute de dragul unei găsite”¹², a comunicat textul mai multor intelectuali, apreciați ca fiind interesați să-l comenteze, și a publicat răspunsurile primite până la închiderea ediției. Reacții extrem de diverse nu întârzie să apară în *România literară* precum și în *Provincia*.

Mizele dezbatelor – pentru intelectualii români, din nou proba hârtiei cu turnesol

Câmpul occidental funcționând ca o cenzură în raport cu ceea ce poate și ceea ce nu poate fi spus, în raport cu ceea ce poate fi și ceea ce nu poate fi un intelectual, face ca cineva care pătrunde în acest câmp să fie imediat situat într-o anumită structură, structura distribuției de capital. În aceste condiții, coordonatele pozițiilor luate în cadrul dezbatelor sunt date de mizele pe care le comportă fiecare caz în parte.

Pentru scandalul Voicu-Reichmann acestea sunt determinate de interpretabila catalogare a lui Liiceanu drept veritabil lider ideologic al intelectualilor antisemiți din România, în cadrul presei internaționale, în speță al celei franceze. Potențialul atributului se relevă în raport cu legile de funcționare ale acestui câmp, care duc la marginalizări de mare notorietate ale discursurilor cu orientare ideologică de extremă dreaptă și cu accente revizioniste, ori la ceea ce mulți clasifică a fi o efectivă și dăunătoare vânătoare de antisemiți. În contextul dat, reacțiile de apărare a lui Liiceanu, venite din partea intelectualilor români (reacții ce iau forma replicilor adresate recenziei din *Le Monde*) constituie un răspuns pentru preîntâmpinarea eventualei marginalizări în câmpul intelectual occidental a unei poziții dominante în câmpul intelectual intern, definită prin opțiunile sale democratice. Reacțiile interne – multe, de o furioasă indignare, produse de pe o poziție de o evidentă iritare – scot în evidență absurditatea acuzației în câmpul intelectual românesc. O asemenea acuzație în câmpul intelectual francez poate deveni însă foarte problematică, având ca efect *punerea în offside* atât pentru un intelectual din cadrul acestui câmp, cât și pentru cei veniți din afară.

Argumentele invocate de Gabriel Liiceanu în luarea de poziție față de această recenzie: „Nu-mi este indiferent dacă sunt sau nu calomniat în Franța și cu atât mai mult în ziarul *Le Monde* (difuzat în aproape o jumătate de milion de exemplare), care a publicat în diferite ocazii interviuri cu mine. Nu e vorba numai de felul în care colaborez cu edituri franceze și de ritmul acestei colaborări, până într-acolo încât s-a putut spune că *Humanitas* este o editură franco-română”, am

publicat deopotrivă, la edituri pariziene și mai multe cărți [...] Nu amintesc aceste lucruri decât pentru a spune pur și simplu că am o reputație de apărut¹³ sunt semnificative. Acestea surprind foarte bine condiția intelectualilor ca o fracțiune (dominantă) a clasei dominante, determinată de faptul că un loc în câmpul intelectual implică interese specifice (posturi academice, contracte de publicare, poziții universitare sau reeditări de cărți) – de asemenea, semne de recunoaștere și ale gratificării, care sunt de cele mai multe ori imperceptibile pentru cineva care nu este parte a acestei lumi.

Cea de-a doua dezbatere, angajată în jurul scrisorii, nu este nici ea străină de condiționările mai sus menționate. Apelul lui G. M. Tamas pentru reconsiderarea critică a trecutului și a unor aspecte actuale ale câmpului intelectual din România este lansat de pe o poziție dominantă în cadrul câmpului intelectualilor democrați central-europeni. Mizele avute în vedere sunt determinate tocmai de veridicitatea atributului democratic (și responsabilitățile pe care le comportă acesta) – considerat a fi definitoriu pentru circumscrierea acestui câmp – în condițiile contextului în care s-a tras semnalul de alarmă.

Răspunsurile la scrisoarea lui Tamas se conturează diferit datorită poziției înalte a acestuia, precum și faptului că scrisoarea face parte dintr-un apel mai larg adresat intelectualilor democrați, a cărui lansare a fost pricinuită în primul rând de realitatea propriei sale țări. „*Gaspar Miklos Tamas vorbea, acum un an, la Budapesta, despre reformed fascism, despre «fascismul reformant» care se află la putere în Ungaria. Sigur că sunt formule excesive, o retorică a părinților trădați de fii: liberii democrați i-au crescut pe tinerii democrați și uite ce face aceștia! Lucrul cel mai grav este alianța, nemărturisită, dintre Viktor Orban și Csirka*”¹⁴. Studiul despre post-fascism începe chiar în acest spirit. „*Am o declarație de făcut. Guvernul țării mele, Ungaria, este cel mai puternic susținător străin al lui Joerg Haider, împreună cu guvernul provincial bavarez*”¹⁵.

Pentru intelectualii români antrenaj în dezbatere, scrisoarea a determinat în mare măsură un examen de conștiință a cărui dificultate se regăsește într-o posibilă excludere simbolică din cadrul intelectualității democratice central-europene. Un fragment din textul lui Tamas (mai mult decât ceea ce este stipulat ca și concluzie: „în casă nu ținem vaci și antisemiți”) atinge și această problematică: „*Dar, din păcate voi n-ați avut noroc nici cu Occidentul. «Orientalismul» Occidentalul (aplic terminologia clasică a lui Edward Said precum o aplicase Maria Todorova pentru Balcani) [...] v-a ales tocmai pe voi pentru ca după experimentalul eșecului comunismului sovietic să îndeplinească rolul «negativ» al unui contrast premodern vizând un cyber-Occident postindustrial, postideologic și postmodern [...] Iar la aceasta se mai adaugă parvenitismul, mitocănia și prostia central-est europene, mai exact, ale maghiarilor, care conferă cuvintelor «Balcani» și «Bizanț» un substrat de înjurături obscene [...] Dușmanii ortodoxiei percep acest spirit drept haos, confuzie – tot ei fiind cei care îl și prezintă astfel –, cu toate că în el se regăsesc și posibilitățile revoltei și emancipării. La fel cum Războiul țărănesc din 1907 poate fi considerat drept revoluție democratică sau pogrom. Acest lucru depinde de ideologia cu care o veți anima voi, dragii mei prieteni români”¹⁶.*

Considerații finale

Astfel, în scandalul Voicu-Reichmann este vorba de un discurs ce comportă mize foarte mari, pentru poziții dominante ale câmpului, care poate fi însă foarte ușor eliminat tocmai datorită faptului că cei considerați a fi autorii acestuia

dețin, pe de-o parte, o poziție minoră (Voicu) ori una foarte controversată (Reichmann). În cazul scrisorii, mizele avute în vedere fiind de o natură cu totul diferită – transformarea, în România, a intelectualilor critici în veritabili intelectuali democratici, precum și evidențierea capacității fostei disidențe de a propune viziunea alternativă programelor cvasi-fasciste, în speță, opțiunea democratică – și abordarea problematicei se realizează pe alte coordonate.

Ceea ce frapază însă în analiza comparativă a celor două debateri este supralicitarea elementelor personaliste în cadrul așa-zisului scandal al antisemitismului intelectualilor români, acesta lăsând multora impresia abandonării dezbaterii în favoarea polemicii inconsistente și a desconsiderării adversarului. În pofida atributului superficialității, se poate conchide deopotrivă că, la nivelul intelectualilor români implicați, s-a definitivat atât trecerea de la spațiul necesar de distincție, încadrat în socialism de cele două coordonate ale statusului politic și cultural, la cel occidental, ale cărui coordonate sunt capitalul simbolic și cultural, cât și o bună însușire de către aceștia a regulilor jocului impuse în universul de discurs al câmpului occidental.

NOTE

1. George Voicu, *Reacția de prestigiu. Reflecții pe marginea unei polemici*, în: *Observatorul cultural*, nr. 5, 28.03 – 03.04.2000, p. 7 – 8.
2. G. M. Tamas, *Scrisoare către prietenii mei români*, în: *Dilema*, nr. 416, 16 – 22 feb. 2001, p. 7-8.
3. Recenzarea articolului este realizată în două paragrafe și inclusă într-un grupaj despre trei articole de presă care „dezvăluie existența unor asalturi revizioniste, populiste și antisemite în Ungaria și în România, dar și rezistența opusă acestora de

o bună parte a intelectualilor celor două țări” (Edgar Reichmann, *Împotriva purificatorilor istoriei în Ungaria și în România*, în: 22, nr. 5, 1-7 feb. 2000, p. 10). Pentru spațiul României, Reichmann reține din articolul lui Voicu „conflictul care opune două «tabere» în privința Shoah, a evaluărilor rasiste, xenofobe și antisemite în societatea română de azi sau în legătură cu eventuala reabilitare a lui Antonescu”. În ceea ce privește cele două „tabere”: prima este formată din tineri democrați (în urma recenziei, lista este completată cu încă trei nume: Nicolae Breban, Dumitru Tepeșneag și Mircea Iorgulescu); în vreme ce în cea de-a doua (exemplificată doar prin două nume) figurează „oamenii ca Gabriel Liiceanu, directorul editurii Humanitas, și «neînădormitul adevăratul lider al grupului, sau Nicolae Manolescu, director al revistei România literară”.

Recenzia se încheie cu o concluzie aparținând lui George Voicu: „Antisemitismul intelectualilor români este o problemă a culturii române”, care însă scoasă din context, duce la considerarea lui Liiceanu – cel puțin aceasta a fost interpretarea dată de primele reacții la recenzie – ca lider al intelectualilor antisemiți din România. În felul acesta se ajunge de la anterior evidențiatul antisemitism latent – ce-i drept, detectabil și în anumite atitudini și afirmații ale lui Liiceanu – la poziționarea acestuia ca adevărat lider al grupului antisemiților intelectuali din România!

4. Polemica se extinde între Voicu vs. Popovici, Mihai Dinu Gheorghiu vs. Monica Lovinescu și Livius Ciocărlie, Reichmann vs. Popovici, precum și între Michael Shafir vs. Nicolae Manolescu în revistele *România literară*, *Orizont*.
5. Ion Bogdan Lefter, *Cine este G. Voicu?*, în: *Observator cultural*, nr. 52, 20.02 – 26.02.2002, p. 6.
6. „Dar a contrazice ori a contesta nu este totuna cu a dezonora. Este ceea ce i s-a întâmplat lui Gabriel Liiceanu [...] În textul lui au fost depistate infiltrații, intenții și idei antisemite. Natura acestui lamentabil polițism ideologic este exact, dar involuntar înfățișată de sociologul George Voicu, într-un text care a făcut multă vălvă” (Mircea Iorgulescu, *Peisaj după o bălăie care nu prea a avut loc (III)*, în: 22, nr. 10, 5 – 11 martie 2002, p. 14-15).
7. Observațiile lui Iorgulescu relevă că nici indignarea unor intelectuali evrei față de anumite idei și luări de poziție în privința chestiunii evreiești, nici depistarea persistenței unor clișee antisemite în atitudinea sa nu au determinat o reacție de apărare precum cea ulterioară notei franceze.
8. G. M. Tamas, *On post-fascism*, în: *East European Constitutional Review*, vara 2000, p. 48 – 56.
9. Specificitatea este conferită de caracteristicile produsului

național bolșevic autohton al regimului Ceaușescu, produs care impune deconstrucția și defascizarea, deopotrivă, a societății românești și a intelectualității acesteia. „Regimul Ceaușescu a cooptat în mod selectiv «metafizica» hipernationalist-eticistă din perioada interbelică [...] tinerii intelectuali percepând acest lucru drept o eliberare; ei n-au observat sau n-au vrut să observe manipularea. Tinerii intelectuali mergeau în pelerinaj și îngenunduiau în fața marilor lideri spirituali ai extremei drepte din perioada interbelică, cei doi mari guru fiind Constantin Noica și părintele Stăniloae” (G. M. Tamas, *Scrisoare către prietenii mei români*, p. 7). Prin păstrarea acestui cult, intelectualitatea română este preocupată până în ziua de azi de exegeza spirituală a Gărzii de Fier, Cioran fiind în perspectiva lui Tamas ideologul mișcării fasciste din spațiul românesc interbelic.

Astfel, se constituie paradoxul unor referințe culturale comune a intelectualilor democrați și promotorii cvasi-fascismului în România: fără îndoială că politica promovată de Vadim Tudor își are rădăcinile în publicistica practică de către Cioran, Eliade și Noica în perioada interbelică și în timpul războiului, la fel cum filozofia dușmanilor jurați ai aceluiași Vadim Tudor își are sorginea în eseurile aceluiași Cioran, Eliade și Noica”. Concluzia este dată de cuvintele lui Miklos Szabo: „În casă ținem câini și pisici, dar în casă nu ținem vaci și antisemiți!”

10. Vladimir Tismăneanu, *Încet spre Europa: în dialog cu Mircea Mihăieș* (Iasi, Polirom, 2000), p. 29.
11. *Intelectuali români față cu inacțiunea*, în: *Dilema*, nr. 416, 16-22 feb. 2001.
12. M.B. în *Intelectuali români față cu inacțiunea*, p. 7.
13. Gabriel Liiceanu, *Replică trimisă ziarului Le Monde*, în: 22, nr. 5, 1-7 feb. 2000, p. 10.
14. Vladimir Tismăneanu, *Încet spre Europa*, p. 53.
15. G. M. Tamas, *On post - fascism*, p. 48.
16. G. M. Tamas, *Scrisoare către prietenii mei români*, p. 8.

Zilele Bacăului 2003

Festival-Concurs Național de Poezie „Avangarda XXII” (ediția a III-a, Bacău, octombrie 2003)

Regulamentul Concursului

Primăria Municipiului Bacău și Consiliul Local, împreună cu Fundația Culturală “Georgeta și Mircea Cancicov” organizează cea de a III-a ediție a Festivalului-Concurs Național de Poezie “Avangarda XXII”, manifestare care își propune descoperirea și promovarea valorii literare din țară, inclusiv din Basarabia, Bucovina (Ucraina) și Voivodina (Serbia) a tinerilor care nu au depășit vârsta de 35 de ani și care nu au debutat editorial. Totodată, concursul se adresează și celor mai valoroase cărți de poezie și publicații literare apărute în anul 2003.

Condițiile de participare

La această competiție pot participa:

- Creatorii de poezie din țară și din diaspora, care nu au depășit vârsta de 35 de ani și care nu au debutat editorial;
- Creatorii de poezie care au debutat editorial în anul 2003 și care nu au depășit vârsta de 40 de ani;
- Poeții consacrați care nu au depășit vârsta de 40 de ani;
- Revistele literare.

Desfășurarea concursului

- Concurenții care nu au depășit vârsta de 35 de ani, nu au debutat editorial și nu au fost lau-

reați ai edițiilor anterioare vor expedia până la data de 29 august a.c. (data poștei) un număr de 20-25 poezii dactilografiate în trei exemplare. Lucrările vor purta un motto, iar fișa autorilor (care va conține, în mod obligatoriu, numele și prenumele, locul și data nașterii, profesia, locul de muncă, adresa, numărul de telefon, o fotografie bust și una în picioare) se va introduce într-un plic închis care va avea același motto cu cel al lucrărilor.

- Concurenții care au debutat oficial în anul 2003 și care nu au depășit vârsta de 40 de ani vor trimite două cărți, un C.V. și o fotografie.
- Poeții consacrați, care nu au depășit vârsta de 40 de ani, vor trimite minimum trei cărți reprezentative, un C.V. și o fotografie.
- Conducătorii publicațiilor literare vor trimite cel puțin trei numere reprezentative apărute în cursul anului 2003. Toate lucrările vor fi trimise pe adresa: Săptămânalul “Viața băcăuană”, strada Vasile Alecsandri nr. 3 (Casa Cancicov), Bacău, Cod 5500, cu mențiunea “Pentru Concursul Avangarda XXII”.

Concurenții premiați vor fi, în prealabil, anunțați telefonic sau telegrafic pentru a participa la festivitatea prilejuită de acest eveniment.

Pentru poeții care nu au debutat editorial, organizatorii vor asigura cazarea și masa, transportul urmând a fi suportat de către aceștia.

Pentru celelalte categorii de participanți, organizatorii vor asigura masa și transportul.

Manuscrisele și cărțile nu se înapoiază.

Premiile

Pentru creatorii de poezie care nu au depășit vârsta de 35 de ani și care nu au debutat editorial:

- Marele premiu “AVANGARDA XXII” (care va consta în editarea volumului de debut);

- Premiul I;
- Premiul II;
- Premiul III;

· Se vor mai acorda premii din partea unor reviste literare din Bacău și din țară, posturi de radio și televiziune, instituții și agenți economici.

Pentru creatorii de poezie care au debutat editorial în anul 2003 și care nu au depășit vârsta de 40 de ani:

- Premiul “Avangarda XXII” pentru cea mai bună carte de debut - poezie - a anului.

Pentru poeții consacrați, care nu au depășit vârsta de 40 de ani:

- Premiul “Avangarda XXII” pentru cea mai bună carte de poezie a anului.

Pentru publicațiile literare:

- Premiul “Avangarda XXII” pentru cea mai bună revistă literară a anului.

Pentru întreaga creație poetică, Juriul va acorda:

- Premiul “OPERA OMNIA”.

Lucrările premiate vor fi publicate în Antologia “Avangarda XXII”.

Juriul va fi alcătuit din personalități marcante ale literaturii române.

Relații suplimentare la telefon: 0234/518236 sau mobil 0721/861045.

■ Ioan-Pavel Azap

Parteneri neobișnuiți

Cradle 2 the Grave. SUA, 2003. Regia: Andrzej Bartkowiak. Scenariul: John O'Brien, Channing Gibson. Cu: Jet Li, DMX, Anthony Anderson, Kelly Hu.

Stimați cititori, dacă în ultima vreme ați fost neliniștiți de soarta omenirii sau v-au bântuit fri-soanele sindromului teoriei conspirației, puteți să vă liniștiți: lumea a fost salvată încă o dată de la piere. Și nu de Superman, nu de James Bond - nici măcar de Bruce Willis ori Arnold Schwarzenegger, ci, în spiritul celei mai fide corectitudini politice, de o gașcă de negri, un asiatic și un alb (acesta din urmă cu o contribuție modestă). Cel puțin așa pretind autorii filmului Parteneri neobișnuiți. Și când te gândești că totul începe (aproape) frumos, cu jaful bursei de diamante, încât mai că ai impresia unui film agreabil. Dar, pe urmele spărgătorilor, care nu sunt de fapt decât simpli executanți, se află doi taiwanezi - unul bun și unul rău. Și amândoi caută același lucru: diamantele negre. Care de fapt nu sunt diamante, ci ceva mult mai periculos, de-a dreptul letal, nici nu mai are importanță ce anume. Ei, și toți ăștia, urmărit și urmăritori, se cufecă între ei într-o veselie, avem parte și de o serie de urmăritori verosimile, și de o puștoaică de nouă ani extrem de inteligentă, curajoasă, bătaioasă, inventivă cât cuprinde (care îi pune în fund pe niște criminali feroce dar cretini), cu alte cuvinte un film saturat de locurii comune și clișee, ce-i drept, îngrijit lucrate. Noroc cu momentele, rare, de umor, care mai relaxează atmosfera. Un film obositor, plicticos și, în ciuda zgomotului și bățăilor, fără ritm, lipsit de nerv, static, care seamănă mai mult a benzi desenate decât a ceea ce ne-am obișnuit să numim film. Trebuie remarcată însă autoironia realizatorilor (vezi regia și scenariul), din nefericire manifestată doar la genericul final, pentru cine are răbdare. Dacă umorul acela bășcălios s-ar fi regăsit cât de cât și în celelalte 90 de minute ale Partenerilor neobișnuiți, am fi vorbit (scris) acum despre alt film. Mai bun.

Casa întoarsă pe dos

Bringing down the house. SUA 2003. Regia: Adam Shankman. Scenariul: Jason Filardi. Cu: Steve Martin, Queen Latifah, Joan Plowright, Jean Smart.

O comedie ușoară, spumoasă și agreabilă, Casa întoarsă pe dos derulează povestea unui avocat de succes, Peter Sanderson (Steve Martin), angajat al unei mari firme de profil, care se trezește pe cap cu Charlene (Queen Latifah), o tipă proaspăt evadată din închisoare, care vrea nici mai mult nici mai puțin decât ca Peter să-i demonstreze zor nevoie nevinovăția. Dacă mai punem la socoteală că bietul avocat are pe rol o afacere foarte importantă (pe care un coleg tânăr și ambițios abia așteaptă să i-o sufle), este divorțat, n-are timp pentru cei doi copii ai săi

și este în continuare îndrăgostit de fosta nevastă - e ușor de înțeles că numai de un nou "client" nu are nevoie. Dar, Charlene ajunge să se facă iubită de toată lumea, ba, mai mult decât atât, ajunge să-l ajute ea pe avocat să-și rezolve problemele sentimentale. Chiar dacă previzibil, Casa întoarsă pe dos este un film amuzant, în primul rând datorită faptului că autorii nu vor mai mult decât pot și nici nu au pretenția că ar oferi altceva decât un simplu divertisment.

Lacrimi din soare

Tears of the Sun. SUA, 2003. Regia: Antoine

Fuqua. Scenariul: Alex Lasker, Patrick Cirillo. Cu: Bruce Willis, Monica Bellucci, Cole Hauser, Eamonn Walker, Tom Skerritt.

Dacă noi, pe vremuri, aveam, în România,

mult ironizată (azi) "epopee cinematografică națională", americanii au avut (mai) dintotdeauna, au și vor avea inepuizabilul ciclu despre umanismul eroic al soldatului american, oriunde s-ar afla el. Totul subsumat, evident, unui scop propagandistic foarte bine definit: americanii sprijină pe toată lumea, chiar împotriva dorinței acesteia, ca în anecdota cu insul care ajută o bătrânică să treacă strada, deși aceasta, bătrânică, n-avea nici o treabă pe celălalt trotuar...

Lacrimi în soare este exemplul perfect în acest sens. În urma unei lovituri de stat, regimul democrat din Nigeria se duce naibii, iar nou instalatul dictator militar, lipsit total de scrupule, declanșează epurarea etnică. Locotenentul A.K. Waters (Bruce Willis) din trupele speciale ale marinei americane, SEAL, și oamenii săi primesc misiunea de a o "extrage" din Nigeria pe doctoarea Lena Kendrick (Monica Bellucci), care activează în cadrul organizației Medici fără frontiere. (Un prim punct marcat: americanii nu-și abandonează cetățenii!) Operațiune de rutină, numai că dr. Lena nu vrea să plece fără oamenii pe care-i îngrijea. (Al doilea punct marcat: cetățenii americani sunt niște inși cu suflet mare!) Waters se prefacă că acceptă, dar de fapt o păcălește și în elicopter o urcă numai pe doctoariță. Dar pe drum se răzgândește, se întoarce înapoi la locul de imbarcare, expediază o parte din refugiați cu elicopterul, iar el pornește prin junglă, împreună cu doctoarița și cu ceilalți refugiați, spre Nigeria. (Al treilea punct marcat: soldatul american, atunci când vrea, este mai sufletist decât civilul american!) Culmea e că, deși Waters încalcă flagrant ordinea superiorilor, nici unul dintre oamenii săi nu se revoltă, ba toți îl sprijină entuziaști, fiind gata chiar să-și dea viața pentru o cauză dreaptă dar cu care, de fapt, nu au nici în clin nici în mănecă etc., etc. Pe drum, bravii soldați, după ce se trezesc urmărit de o în-treagă armată fără să știe de ce (iar când vor afla nu le va mai folosi la nimic), mai și intervin și salvează o parte dintre locuitorii unui sat aflat în plin măcel.

Dincolo de cele enumerate mai sus, de patetismele iefine folosite fără jenă (ba chiar am senzația că nițel s-a plusat în mod deliberat), filmul este bine construit, are cursivitate - dar asta nu înseamnă nimic, nu e ceva deosebit la un film american care se respectă ca produs industrial. Deranjant faptul că drame umane, tragedii adevărate sunt exploatare de o industrie cinematografică lipsită de

scrupule, fără discernământ, în scop propagandistic și, mai ales, financiar. Regizorul Antoine Fuqua - care a debutat cu un film de aventuri onest, *Ucigași de schimb*, și este regizorul unui film cu adevărat remarcabil, *Zi de instrucție* - încearcă să salveze câte ceva, reușind cât de cât la nivel formal. Monica Bellucci e o frumoasă cu accente de tragediană, iar Bruce Willis foarte încrunțat, chel și lipsit total de umor.

Animal de pradă

The Hunted. SUA, 1993. Regia: William Friedkin. Scenariul: David Griffiths, Peter Griffiths. Cu: Tommy Lee Jones, Benicio Del Toro, Connie Nielsen, Leslie Stefanson, John Finn.

Pentru studiourile de film americane, războiul din fosta Iugoslavie a fost o mană cerească. Vietnamul s-a cam îndepărtat în timp, "eroii" de-atunci au cam îmbătrânit (chiar și Rambo e tot mai puțin credibil), lăsând la o parte faptul că americanii au ieșit cam șifonați din tot conflictul. Schema din Animal de pradă e destul de simplă, și am mai văzut-o și în alte, multe, pelicule de maculatură cinematografică: Aaron Hallam (Benicio Del Toro) - fost combatant, de-a dreptul erou, medaliat pentru faptele de arme din Kosovo în 1999 - ajunge, în 2003 (acțiunea e foarte "la zi"), un biet asasin obsedat ca tot ce mișcă în jurul lui și ține în mâna o armă are misiunea de a-l lichida. Este vorba de o labilitate psihică, schematic motivată, rezultat nefericit (efect "colateral") al ororilor trăite și înfăptuite pe câmpul de luptă. De fapt, el e un ofițer al armatei americane care, oficial (ofițerul, nu armata!), nu există, folosit o vreme în misiuni delicate, până când o ia razna pe cont propriu. După ce ucide doi oameni de afaceri aflați la vânătoare, toată lumea e pe urmele lui - poliție, armată, FBI. Dar singurul care poate să-i dea de urmă este L.T. Bonham (Lee Jones), instructorul lui Aaron, cel care l-a învățat cum să ucidă. Chiar dacă Bonham s-a retras, nu poate să nu accepte, după "clasicul" refuz inițial, misiunea de a-l prinde pe Aaron și de a-l preda autorităților, pentru că, nu-i așa, toată lumea trebuie să plătească pentru faptele sale, bune sau rele. "Poanta" e că, deși L.T. este foarte bun la teorie, n-a omorât în viața lui pe nimeni (de oameni e vorba, evident). Dar, cum bine știm, niciodată nu-i prea târziu...

Pentru a nu o mai lungi: începe o urmărire în care vânat și vânat își schimbă rând pe rând rolul. Evident, nu genul în sine e deranjant - un bun film de aventuri merită tot respectul. Păcatul Animalului de pradă e precaritatea personajelor, nu suficient de bine definite, motivația acțiunilor lor fiind insuficient susținută dramatic. De fapt, acestea, personajele sunt un simplu pretext pentru scenele de luptă corp la corp. Montaj greoi, cu secvențe disperate, incompatibile stilistic, Animal de pradă lasă impresia unei pelicule compozite, construită din mai multe scenarii, din secvențe căzute la montaj în prima variantă care, pentru a nu fi aruncate, au fost remontate într-un așa zis film. Actorii, deși buni (în alte filme!), nu pot face mai mult decât le oferă materialul scenic și pretențiile regizorale: Benicio Del Toro (Oscar pentru Trafic) - monoton, inexpressiv, un rol lipsit de nuanțe; Tommy Lee Jones (Oscar pentru Evadatul) nu găsește "lungimea de undă" potrivită, ezitând între mai multe abordări posibile ale personajului, neștiind parcă în ce film joacă.

Pureci, poeți, manifestări culturale

■ *Mihai Dragolea*

Este o zi de vară deloc ușoară, peste bălțile mari și late, lăsate de ploile violente din ziua precedentă se năpustește o căldură de-a binelea teribilă, aerul curge fierbinte, mult prea ud pentru a fi agreabil. Nimeni nu scapă de transpirație. E o așa lehamite în jur încât nici prăpăditele de insecte și paraziți enervanți nu-și mai fac datoria, în mod obișnuit tare iritantă. Și toate aceste nefericite fenomene se petrec în vreme ce splendida revistă *Național Geographic* se îndeletnicește cu studiul serios, competent, doct privind sexualitatea unor forme minuscule de viață din preajma noastră, din cele pentru care nu avem nici un pic de respect sau considerație; așa însă, datorită posibilităților tehnice de care dispune cercetarea științifică actuală, vedem și citim că puricele tradițional e foarte înzestrat sexual, mai mare minunea, de se pune întrebarea ce face el de fapt când ne pișcă. Asta se petrecea în vremuri mult mai normale din punct de vedere meteorologic! Dacă minusculele creaturi sunt acum toropite de atâta căldură și arșiță atroce, alte alcătuirii - de data asta enorme! - nu se lasă, sunt active, se arată des și important, te miri pe unde și în ce ipostaze. Am văzut pe un zid altmieri sărăcăcios, cineva a scris așa: "Megalomania/ Salvează România!" Nu se știe precis ce și cât mai este de salvat, nici nu prea interesează asemenea acțiune, dar, la un final de săptămână, presa ne-a relatat cum că prestigiul (bine și fonat, boțit, ultragiat) al școlii românești se mai oblojește; și iată cum: se numește un liceu al patriei cu numele unui poet băștinaș, teribil de activ, o figură controversată și pe calendar vechi, și pe calendar nou.

Cu prilejul botezului amintit după defilarea soborului de preoți, poetul (prea) politic plânge conform uzanțelor; afacerea lui!; dar vin la microfon adulatorii, admiratorii frenetici. Normal, preajma contează mai mult decât miezul! După tot soiul de porcărioare stângaci regizate, după inevitabile neajunsuri organizatorice, apare la microfon un profesor universitar de la Universitatea de Vest din Timișoara; universitarul cu pricina a zis după cum urmează: "De câte ori merg la Mănăstirea Piatra Scrisă și mă uit la icoana lui Isus văd chipul lui Adrian Păunescu." Pe bardul numit nu e nimic mai nimerit decât a-l lăsa să savureze deliciale alocate de te miri cine pe ici și colo; mai altfel este cu universitarul Ilie, iertat de mânia Sfântului omonim, că, din punct de vedere creștin, trebuia să-l trăznească; ce a afirmat individul aciuat pe la Timișoara este o blasfemie! Culmea este că nimeni, la adunarea de la liceul cu numele poetului mereu gravid liric, n-a protestat; că popii care au mai sfințit un bust tăcea - e de înțeles, doar așteptau praznicul aferent; dar nu a intervenit nimeni-nimeni, ba l-au mai pus și pe liricul moldav Grigore Vieru să cânte mult și fals

în struna abonatului la soclu, bust, volume de kilograme și nume de așezăminte școlare. Așa de frumos și interesant a fost botezul liceului încât a fost grăbit la groapă un mort proaspăt al comunei, după cum, spre cinstea ei, a relatat presa. Dacă era după cum zicea dascălul din Timișoara, ar fi fost oportun ca defunctul să se ridice dintre scânduri și să fugă mai repede la țintirim.

Ueledependența

Protocol cu bucluc (2)

■ *Monica Gheț*

• Un distins personaj îmi atrăgea atenția (și memoria) asupra cuvintelor lui Pascal, prin care filosoful identifica sursa oricărui inconvenient în ieșirea din casă... Mi-am luxat glezna în mijlocul bucătăriei proprii, stînd în picioare, alergînd între cuptor și spălător, privind neputincioasă "acrobația" extremității membrului inferior, suportînd, apoi, o durere și infirmitate de peste două luni. Să mai crezi în filosofi!

• Personalitate spitalizată înăia oară în viață la o venerabilă vîrstă. Conform realității noastre sanitare, indiferent de competența medicală, omul e neglijat vreo două zile; firește, protestează în perfectă conduită a bunelor maniere specifice altei ere demografice. Drept consolare ori tratament, personalul responsabil în acel moment trimite un psiholog care să-i domolească angoasă și revolta la adresa sistemului "bine obiectivat". Sărmanii francezi, lipsiți de secretul acestei miraculoase vindecări a manifestărilor sindicale,

ar fi putut să economisească miliarde de euro, expediind pe teren batalioane de psihologi care să domolească neliniștile privind alcătuirea mediei aritmetice dintre durata contribuției sociale și dreptul la pensie.

• Talk-show-uri la posturi TV, unde moderatorul povestește amintiri din copilărie, bancuri din armată și liceu, le tot zice de nu se mai oprește, în vreme ce invitații zîmbesc strîmb-jenați, mulțumindu-se a fi, tăcînd.

• Demoazele și domnișorii la ani nesemnificativi, în plus ori minus, veniți din cele patru colțuri teritoriale, filmați la ore de maximă audiență, jelindu-și ofurile zilelor și inimii. Reporterul îi tutuiește fără discriminare... Nici un protest. Aceeași abordare dezinhăbată pe e-mail service-uri: Tu-"cutare" ai parte, ai unica șansă, ai ocazia, ș.a.m.d.

• Intelectualitatea de formație umanistă disprețuind-o pe cea de orientare tehnică, și invers. În paguba tuturor.

• Oficiant al cuvîntului arhivistic controlat, acrit de indispoziții mai mult ori mai puțin motivate, hulind în presă publicația ce l-a găzduit fără discriminare. N-a auzit de vorba că nu e permis să scuipi locul în care ai dormit (sărutat); furia se poate transmuta ficțional, nu și factual (în asemenea cazuri).

• Specialiști în secolul al XVIII-lea francez, scîrbiți de numele lui Casanova, despre ale cărui *Memorii* scrise în franceză nici nu auziseră, deși dicționarele reduccioniste precizează: "Venețianul Casanova, ale cărui *Memorii* (1822-1828) figurează printre cele mai bune opere ale genului practicat în acel timp" (trad. mea).

• Insolența juvenilă a cerșetorilor de competențe lingvistice, bunăoară de limbă germană, care nu-și pot rosti numele și locul de naștere în respectivul idiom, dar traduc Trakl cu... dicționarul - deci sunt cunoscători de germană!

• Mizerabilitatea onorabilității ultragiate a te-rapeutului, căruia îi acorzi doar importanța administrativă, cînd te salută dimineața zicînd: "Ce rău arăți!"

Consemnări

Mihai Dragolea: Viața meteorologiei și a societății • 2

Editorial

Claudiu Groza: Instituții care ne lipsesc • 3

DICȚIONARE LITERARE DE AUTORI CLUJENI

Ștefan Manasia: Trezeci de ani de la publicarea Dicționarului de idei literare • 4

Victor Cubleşan: Dicționarul scriitorilor români • 5

Ioan-Pavel Azap: Dicționarul cu poeți • 6

Oana Pușhineanu: Dicționarul: între Text și Lume • 7

Claudiu Groza: Un dicționar cu critici • 8

Mihaela Mudure: Literatura românilor-americani • 9

Claudiu Groza: Un dicționar citit o bibliotecă... • 10

Cosmin Perța: Dicționarul cu tipologii • 11

Polemicos

Delia Cristina Balaban: O cronică de film nepotrivită • 11

Ėseu

Mircea Popa: Cu George Astalos la Paris sau imperiul Utopiei • 12

PROZĂ JURNALISTICĂ

Peisaj urban cu vagabonzi și cerșetori • 14

Interviu

Arne Halvorsena • 18

Atitudini

Ovidiu Pecican: Împărat și negustori de sclavi • 19

Adriana Mica: Antisemitismul intelectualilor români • 19

Zilele Bacăului 2003 • 19

film

Ioan-Pavel Azap: Parteneri neobișnuiți;

Casa întoarsă pe dos; Lacrimi din soare;

Animal de pradă • 22

Salonul defavorizatului

Mihai Dragolea: Pureci, poeți, manifestări culturale • 23

Teledependența

Monica Gheț: Protocol cu bucluc (2) • 23

Arte

Ingo Glass: Culori și forme de bază în spațiu • 24

arte

Muzeul de Artă Cluj

Culori și forme de bază în spațiu

■ Ingo Glass

Alături de mărime și de proporții, culoarea și forma sunt cele mai importante caracteristici de deosebire a tuturor corpurilor și lucrărilor; ele joacă un rol central în cadrul capacității umane de percepție și ne apar într-o relație reală cu lucrurile cât și dependent de procesul vizual uman și individual.

Relația dintre formă și culoare se vedește în efectele pe care forma le exercită asupra culorii și viceversa. Astfel se poate constata, că valoarea unei anumite culori este pusă în evidență printr-o anumită formă. Din cercetarea celor trei forme de bază (forme elementare): pătratul, triunghiul și cercul, precum și a culorii acestor forme în teoria Bauhaus-ului a rezultat un canon, care este receptat până în zilele noastre ca o lege fundamentală.

Johannes Itten scria bunăoară următoarele în a sa teorie a formelor: "Pătratul – liniște, întuneric, roșu. Triunghiul – impetuositate, viață, luminos, galben. Cercul – echilibru, infinit, albastru, continuu". În 1918, Itten a adăugat cele ce urmează cu privire la culoarea locală a formelor: "1. Fiecare formă are o culoare locală, chiar și cea geometrică. 2. Fiecărei forme pure îi corespunde doar o culoare în desăvârșirea ei: cercul – albastru, pătratul – roșu, triunghiul – galben". "Temperatura" este conceptul central al lui Wassili Kandinsky la elaborarea acestor raporturi. Faptul că diferitelor culori le sunt asociate senzații de temperatură, este cunoscut de istoria cromaticii încă în cazul lui Goethe. Noul la Kandinsky este atribuirea în mod axiomatic de anumite temperaturi unei anumite elemente de formă. Pe planul "spiritual", el atribuie negrului calitatea internă de rece (cu apropierea de albastru), iar albului cea de cald (cu apropierea de galben). Calitățile de căldură îi este atribuit roșul. În cazul formelor unghiulare, Kandinsky operează atribuirii asemănătoare. Cea având unghiuri ascuțite (cald) are culoarea internă galben, cea având unghiuri obtuze are culoarea albastră, iar cea având unghiuri drepte (căldură), devine roșie. De aici rezultă relația generală pentru cele trei forme geometrice de bază: Triunghiul (unghiul ascuțit), pătratul (unghiul drept) și cercul (unghiul obtuz) și, în consecință, atribuirea celor trei culori fundamentale ale treimii galben, roșu și albastru.

Dar această formulare strictă a teoriei Bauhaus-ului trebuie contrazisă! Artiștii și oamenii de știință sunt de acord doar în ceea ce privește triunghiul galben. În privința celorlalte două atribuirii de forme și culori locale persistă un dezacord, chiar dacă mulți într-un mod evident involuntar reprezintă cercul întotdeauna roșu iar pătratul albastru, așa cum fac copiii.

Din punctul de vedere al fizicii, roșul este o radiație electromagnetică a cărei lungime de undă coloristică constantă se află între 600 um și 700 um. Roșul pur - roșul original (având la lumina zilei lungimea de undă coloristică constantă de exact 615 um) este socotit drept culoarea originală. În schimb psihologii socotesc roșul drept culoarea pasiunii și senzualității, drept al dragostei și vieții și, de asemenea, drept o culoare

re-semnal, având semnificația de primejdie. Roșu este deci VIAȚĂ (sânge = energie, căldură = foc = soare = mișcare = ROȘU). Potrivit acestei recunoașteri, roșului îi poate fi încorporată, prin urmare, o mișcare continuă, iar eu văd această mișcare ca o mișcare în spirală de rotație, iar nu ca o mișcare liniară și haotică. Este o mișcare asemănătoare exploziei inițiale, focului, exploziei energiei, vieții, adică tocmai roșului. Prin urmare cercului îi poate fi atribuit doar roșul.

Dacă mulți sunt de acord cu privire la triunghiul galben și dacă eu, pe cale logică atribui cercului culoarea roșu, atunci pentru pătrat rămâne doar albastru. Acest nou criteriu este, de asemenea, temeiul de atribuire coloristică pe seama corpurilor geometrice precum sfera (cercul), conul, piramida (triunghiul), cubul (pătratul). Suprafețele devin spațiale, așa cum știm, doar prin a treia dimensiune și pot fi înțelese și mai exact cu ajutorul celei de-a patra dimensiuni - "timpul". ■

ABONAMENTE

60.000 lei – trimestru

120.000 lei – semestru

240.000 lei – un an

Persoanele interesate sunt rugate să achite suma corespunzătoare la sediul redacției (Cluj-Napoca, str. Universității nr. 1) sau să o expedieze prin mandat poștal la adresa: Revista de Cultură Tribuna, cont nr. 5010.9575597 B.N. Trezoreria Cluj-Napoca.